

מכון מניטו

להתחיל מבראשית...

"מי שפעם שאל שאלה וקיבל את התשובה, זה לא אומר שהשאלה איננה שאלה. השאלה נשארת שאלה לכל אלו שלא קיבלו את התשובה. והשאלה מתחדשת לתינוק שנולד היום" (מתוך השיעור)

שיעורים שמסר הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו) על פרשת בראשית ותורת התולדות

שיעורים 1-2

שאר השיעורים יצורפו בהמשך

תמלול, וכותרות: איתי קולין. תודה לצוות מכון מניטו על הסיוע במקורות.
פיסוק התמלול נעשה על פי האינטונציה של מניטו בהקלטה. קו תחתי = הדגשה של מניטו.

© כל הזכויות על התוכן שמורות למכון מניטו (ע"ר). ניתן להשתמש בתוכן בצורה חופשית לשימוש עצמי בלבד. אין אישור לפרסם את התוכן בכל אמצעי פרסום כלשהוא, לרבות הדפסה או במרשתת (אינטרנט) ללא היתר בכתב ממכון מניטו

שיעור 1: הדיסוננס בין הטבע ומושגי המחשבה הטבעית, ובין הבריאה ומושגי המחשבה הנבואית	3
האם העולם הוא טבע או בריאה?	3
נבואה אצל הגויים	6
ההבדל בין מושגי התנ"ך – שמקורם בהתגלות, לבין מושגים שכליים – שמקורם בנפש האדם, והצגת מושג 'התשובה' עם חוסר יכולתו של הערב רב להכיל אותו כדוגמה לכך.	6
הבטחת ה' לאברהם אבינו ותחושת הספק	11
המעבר ממושגי החשיבה הטבעית למושגי ההתגלות מתרחש דרך הנבואה של הזהות העברית.	11
המשך הסוגיה של הבטחת ה' לאברהם אבינו ותחושת הספק	12
הסיבה הפנימית לאימוץ הערב רב: ליקוט הניצוצות של העם העברי	13
ויהי כן: הפער בין מחשבת הבורא להגשמתה במציאות.	14
שבת הבורא	16
הברכה: לגלות את הבורא בעולם	16
סיכום השיעור, ונושאים שונים: פלא ואלף, משמעות יום המנוחה בדתות, וסוף היום השביעי	17
שיעור 2: בירור הנחות יסוד במחשבה, בהיסטוריה, ובמוסר על בסיס תורת ישראל	20
הגדרת המושג 'נס' על רקע המחלוקת הפילוסופית בין הפרגמטיזם והרציונליזם	20
השפעה האוניברסלית של סיום הנבואה	22
ויהי כן: הבחירה החופשית של הארץ	23
מציאות הרע ושבירת הכלים	24
ונשגב ה' לבדו ביום ההוא	25
השפעתה של התפיסה המונותאיסטית על עולם המוסר	26
עבודת ה' בשני היצרים: הטוב והרע	27
עבודת ה' בשמחה וביראה	27
תקציר תורת התולדות, והצבתה כפתרון לבעיות בחברה הישראלית, והמעבר מהזהות היהודית לזהות העברית	28
שאלות על דרגות נבואה: בלעם ודניאל	33
הערות	35

שיעור 1: הדיסוננס בין הטבע ומושגי המחשבה הטבעית, ובין הבריאה ומושגי המחשבה הנבואית

האם העולם הוא טבע או בריאה?

מניטו: ההשקפה של המקרא על נושא שהגדרתי ככה: איך להבין את העולם שאנחנו חיים בו? מה טיבו של אותו עולם? האם זה 'טבע' כפי שאומרים אנשי מדע? דהיינו: עולם שמתפקד לפי חוקות. ולפי הקטגוריות של המדע, זה לא אומר שיש השגחה שמנהיגה את העולם. ואיך להבין מה שאומרת התורה: שהעולם נברא, שיש לו בורא. ואיך להבין את ההבדל המהותי שיש בין סיפור המקרא, מההתחלה: "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" - כלומר העולם, ומה שאנחנו יודעים מהעולם דרך המדע. תפסתם את הנושא, כן? דהיינו: ההבדל והאי-התאמה בין שני מושגים: בריאה - לפי המשמעות המקראית של המילה, שהעולם הוא בריאה של בורא, שהוא ממשיך להיות משגיח של עולמו, מנהיג את העולם, וטבע - 'טבע' זה עולם שמתפקד לפי חוקות, בלי שום יחס למושג של בורא או השגחה. מבינים את ה...

קהל: אני חושבת שזה קשור אחד בשני. זאת אומרת: אם הקב"ה שברא את העולם, אז הוא גם ברא את הטבע, אז הוא זה ששולט על הטבע.

מניטו: כן. אבל... לא. אז אני צריך להסביר את הנושא. כי עוד לא תפסת את המושג...

קהל: אני לא יודעת, כי זה היה נראה לי ביחד...

מניטו: לא. מכיוון שאת מבינה את "הטבע" במובן של בריאה.

קהל: נכון.

מניטו: זהו. אז זה הטעות. ברור. כן זה טעות. במחשבה המדעית - 'טבע' זה לא עולם שנברא ע"י בורא. זה עולם שמתפקד לפי חוקות. סוף סוף - הנושא שלנו זה: צריך להבין את המתח שיש בין המושגים האלו. אם את חושבת את המושג של 'הטבע' כמאמינה: שהטבע - זה תוצאה של בריאה של הבורא, אז - זה עניין של אמונה. זה לא המושג 'טבע' של אנשי המדע. תפסת את ה...

קהל: כן.

מניטו: אה! זהו.

קהל: אה. זה לא מבחינתנו, מבחינת המדע.

מניטו: ברור!

קהל: מבחינת אנשי המדע.

מניטו: מבחינת אנשי המדע. ו'הטבע' במשמעות של החשיבה של אנשי המדע, זה הטבע שאנחנו חיים בו! כשמישהו מסתכל על העולם שלו, הוא לא מתאר לעצמו בורא שמנהיג עולם. הוא מתאר לעצמו עולם שמתפקד לפי חוקות! כפי שאומרים אנשי המדע. התורה אומרת שזה עולם

שנברא, אנחנו יודעים את זה דרך האמונה בתורה. ולכן צריך להבין את המתח שיש בין המושגים האלו. והנושא שלנו: איך להגיע מהמושג הראשון של 'בריאה' למושג השני של 'טבע'? התורה יודעת שאנחנו חיים בטבע ולא בבריאה, כפי שהיא אומרת. ולכן אני צריך קודם כל להגדיר את זה. למה יש אנשים שלא מאמינים? שהטבע נברא ע"י בורא?

קהל: כי הם לא ראו את זה.

מניטו: מכיוון שזה לא נראה! פשוט. מי שאומר שהוא לא רואה את זה - הוא צודק! אני אומר שאני יודע שהעולם נברא מפני שאני קיבלתי את זה מהתורה. לכן יש סתירה בין מה שאומרת האמונה שלנו - והמקור זה סיפור התורה, המקרא - והמציאות כפי שאנחנו תופסים אותה. מי שאומר לך: שהוא תופס את המציאות עם מלאכים... אתם זוכרים מה שאמרתי בשיעור הקודם?

קהל: לא, מה היה?

מניטו: אה, לא הייתן. מי שאומר: שמלאך התגלה לו, או שהוא חולה נפש, או שהוא שייך לאותה תקופה שמספר התנ"ך, שבתקופת הנבואה הייתה התגלות של מלאכים. אבל אנחנו לא חיים בעולם של תקופת הנבואה. אנחנו חיים בעולם שאין נבואה! שאין התגלות! ואני אומר את זה כרב! מי שאומר לי שאיזה מלאך נתגלה לו, קודם כל אני חושב על כתובת של רופא!

קהל: אולי הוא חלם?

מניטו: מה?

קהל: אולי הוא חלם?

מניטו: לא... אם הוא חלם - זה עניין אחר. מי שאומר שזה... שהוא לא ראה את זה בחלום, אלא במציאות.

אז מה שצריך לגלות את זה, הנושא הוא מאד רציני. למה יש חלוקה בין בני אדם, לפי הנושא הזה? יש בני אדם שמאמינים, שהעולם הוא תוצאה של בריאה, ויש בני אדם שלא מקבלים את זה! את מבינה עכשיו את זה...? אני רוצה להסביר את העיקרון הזה: מי שפעם שאל שאלה וקיבל את התשובה, זה לא אומר [ש]מכיוון שהוא כבר קיבל את התשובה, שהשאלה איננה שאלה. השאלה נשארת שאלה לכל אלו שלא קיבלו את התשובה. והשאלה מתחדשת לתינוק שנולד היום! והשאלה היא קיימת: מה טיבו של העולם? מה טבעו של העולם, נאמר. האם זה טבע? האם זה בריאה? התורה אומרת לי שזה בריאה, ואני רואה שזה טבע. לכן יש סתירה! אם אני הבנתי טוב, את מאמינה שזה בריאה?

קהל: אני מאמינה שזה בריאה.

מניטו: זהו!

קהל: אמנם לא ראיתי אותה, אני רואה טבע. אבל אני מאמינה שהבריאה היתה מלכתחילה, הייתה לפני כן!

מניטו: אבל את צריכה להבין למה יש אנשים שלא מאמינים בזה, והם צודקים!

קהל: אז רגע, במה אנחנו [...] צודקים?

מניטו: לך - יש סיבות להאמין. אה? נכון? טוב. איזו סיבה? זה העניין שלך, כן? אבל צריך לגלות קודם כל, שיש מתח בין המושגים, סתירה, בין מה שאומרת התורה מהפסוק הראשון, ומה

שאישי המדע רואה בעולם! ומי צודק? לפי המציאות - מי צודק? אריסטו? או משה רבנו? מי שחושב שמשה רבנו צודק, הוא לא יכול לחשוב שאריסטו היה צריך להיות משה רבנו, דהיינו - נביא. אריסטו הוא לא נביא! לכן - התפקוד של השכל של אריסטו, זה תפקוד טבעי של השכל, ולפי התפקוד הטבעי של השכל העולם זה טבע! זה מובן השאלה שאני אמרתי?

זה רק מבחינה משנית שיש לנו סיבות לדעת שהעולם נברא. מאיזו סיבה? כי התורה אמרה לנו את זה! זה לא בא מאיזו הנחה היפותטית. כי אם אנחנו מבססים את מושגי האמונה על הנחות שכליות, אין שום בסיס רציני! כי הנחה - אפילו אינטלקטואלית, יפה - זה הנחה, והמציאות זה המציאות. ולכן ההוכחה שזה אמת, צריך להיות הוכחה מציאותית, ולא הוכחה אינטלקטואלית-מופתית-תיאורטית. כי זה הנחה! לכן הרמב"ם¹ מסביר את זה ככה: אלמלא התורה לא היתה אומרת לנו שהעולם נברא, אין לנו שום אפשרות להחליט. כל אחד לפי הטבע שלו, לפי האופי שלו, האופי-השכלי גם כן שלו, רואה עולם עם בורא, או רואה עולם בלי בורא. זה תלוי באופי שלו. אין דרך להכרעה אינטלקטואלית-שכלית. זה כוחו של הרמב"ם לגלות את זה, כן?

ולכן אנחנו צריכים להבין: למה התורה רצתה שנדע שהעולם הוא נברא, אף על פי שהיא יודעת שאנחנו לא רואים את זה! היא מודעת מהסתירה הזו. זה מובן מה שאני מסביר? כן? אז אולי נתחיל מזה. וצריך לדעת שזה ככה: כל המושגים של המקרא זה גילוי. אלמלא לא [היה] כתוב, לא היינו יודעים. ההתרגלות - כי המסורת היהודית היא... עתיקה מאד - ההתרגלות של כל כך [הרבה] זמן, מראה לנו כאילו שזה רציונאלי. זה לא רציונאלי! יש איזה מין תחושה של וודאות מכיוון שיש לנו סיבות לדעת שזה אמת. אבל זה סיבות שבאו לנו דרך האמונה. לא דרך השכל.

קהל: וזה כבר מציאות. העולם נברא, משהו...

מניטו: תשמע...

קהל: משהו התחיל אותו, אבל...

מניטו: לא. תשמע. יש... תשמע, נהיה קצת רציניים, טוב. יש מין האנושי. כמה אנשים יש בעולם?

קהל: 3 מיליארד.

מניטו: טוב. הרבה. המון. כמה יהודים יש?

מניטו: קומץ.

קהל: קומץ. נכון.

מניטו: וכמה יהודים מאמינים? עוד פחות.

כמה יהודים מאמינים, שיודעים מה שהם מאמינים? עוד פחות.

וכל השאר משוגעים? [צחוק מהקהל]

אז - צריך להיות רציני! קצת. אדם זה אדם. אם החלוקה בין היהודי שיודע את האמת ושאר הגויים - זה דרך השכל - אז זה גזענות! כן, "השכל שלנו הוא מיוחד". אם זה עובר דרך השכל זה גזענות! מי שחושב שזה עובר דרך השכל. אז דרך מה זה עובר?

יש הבדל! ברור שיש הבדל! אולי נתחיל במושג הזה, כן?² זה תפיסה של הנשמה דרך השכל. ההבדל הוא במישור של הנשמה, לא במישור של השכל! בן אדם יכול להיות פיזיקאי פרס נובל

- אם הוא גוי ואם הוא יהודי. הוא יכול להיות רופא - אם הוא גוי, אם הוא יהודי. כל מה ששייך למציאות של החומר, התפקוד של השכל - אין הבדל!

מהו ההבדל? וזה הבדל שעבר את כל העולם כולו, מהתחלת ההיסטוריה של המין האנושי: זה דרך האופי של הנשמה, לא של השכל. ההבדל בין יהודי וגוי זה לא עניין של גוף. זה לא עניין של שכל. זה עניין של נפש.

נבואה אצל הגויים

קהל: סליחה, גוי יכול להיות... אז הוא לא יכול להיות נביא?

מניטו: עכשיו לא³. הגוי יכול להיות... עכשיו אני רוצה לדייק: מאז יציאת מצרים, כן? הנבואה נאבדה מהגויים. טוב, אתה צודק. היהודי היה יכול להיות נביא. זה לא אומר זה לא אומר שהיה ביכולתו הנבואה של עם ישראל. זה נבואה אחרת. זה נבואה ששייכת לו, להיסטוריה של האומה שלו, של התרבות שלו. יש מושג, המושג "נביא" הוא לא פשוט. מה זה "נבואה" סופסוף? הנבואה הסתיימה! ואין לנו ניסיון מה זה נבואה. אנחנו לומדים דרך החכמה מה שאמרו הנביאים. אבל אין לנו ניסיון - מאז חורבן בית ראשון כבר, הנבואה הסתיימה בהתחלת הבית שני - אין לנו ניסיון של מה שאומר פשט המקרא: "וידבר ה' אל משה לאמר", או כשיחזקאל הנביא אמר: "כה אמר לי...", "הנה דבר ה' אליי", אם זה פיוט, או אם זה אמת. נבואה זה לא מחשבה עמוקה-פילוסופית, זה משהו אחר לגמרי, כן? אבל מכל מקום, במושג נביא יש "נביא אמת" ו"נביא שקר". אף על פי ש"נביא" - באמת הוא נביא - אבל נביא שקר. זה לא אומר שזה אמת, מה שהוא נביא. נביא - יש לו הכוח של הנבואה, אבל הוא יכול להיות שקרן!

קהל: במודע?

מניטו: במודע או לא במודע. אבל נביאי שקר, לרוב, היו במודע. כמו משיחי שקר, גם כן.

ההבדל בין מושגי התנ"ך - שמקורם בהתגלות, לבין מושגים שכליים - שמקורם בנפש האדם, והצגת מושג 'התשובה' עם חוסר יכולתו של הערב רב להכיל אותו כדוגמה לכך.

לא גמרתי. מה שצריך להתחיל זה: לא לבלבל את המושגים שבאים לנו דרך התגלות התורה, דרך האמונה, והמושגים שבאים לנו דרך תפקוד השכל⁴. דרך תפקוד השכל - אין לנו מושג כמו "בריאה", זה שמענו מהתורה. ואנחנו יכולים ללמוד שנים על המושגים הבסיסיים של החשיבה היהודית, ולגלות שזה מושגים שלא נמצאים במצפון השכלי-הטבעי. או הנפש השכלית-הטבעית. למשל - המושג של 'התשובה': יש הבדל עצום בין עם ישראל וכל שאר התרבויות על המושג של 'התשובה'. ואולי אני אקח את הדוגמא ההיא ואח"כ נחזור לנושא שלנו ולשאלות שלכם.

למשל עניין של חטא העגל. אתם זוכרים את הסיפור של חטא העגל: מיד כשהיה חטא העגל, הקב"ה אמר למשה: אני אכלה את העם הזה (שמות לב י). איזו פאניקה יש! ומיד משה אומר, מתפלל... אין אפשרות של תשובה? אנחנו יודעים כי לפי התורה - יש חטא? אפשר תשובה. והתשובה מתקנת [את] החטא. העם חטא? אם יחזור בתשובה - יקבל מחילה, כפרה. אז מה קורה פה? שאין אפילו רמז של אפשרות לקחת בחשבון שהעם יכול לחזור בתשובה על החטא שלו? אז - מה שצריך לגלות: כי היוזמה של חטא העגל לא באה מעם ישראל. היוזמה של חטא

העגל באה מ"הערב רב". זה נושא לגופו, צריך להבין מה זה עניין של "הערב רב", למה צריך דבר כזה? כי ביציאת מצרים גויים שלא היו יהודים, הם מצטרפים לעם ישראל, ונכנסים לעם ישראל בבחינת "הערב רב". כולם מבינים את הנושא? אז "הערב רב" אמר: **אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל** (שמות לב ד). מי אומר למי, כשאומר: "אלה אלוקיך ישראל"? [זה הם שאמרו לי]. החטא של ישראל - שלא היה יכול להתגבר על הערב-רב. וצריך ללמוד את הטקסט הזה מילה במילה, כדי לתפוס את העניין.

בדרכי החשיבה של הגויים אין אפשרות לחזור בתשובה, לחשוב על החזרה בתשובה. אז אני רוצה לקרוא לכם רק פירוש אחד על העניין כדי לגלות את זה. מה שהתחלתי להסביר: אנחנו כל כך רגילים לאותם המושגים, שאנחנו חושבים כאילו זה מובן מאליי. יש חטא? אפשר תשובה. זה חידוש של התורה. ואני רוצה להסביר את זה באופן אינטלקטואלי, איך זה, מושג כזה של "תשובה" לא נמצא בשכל האנושי. אולי משהו יביא לי איזה ספר שמות עם רש"י? רק בקצרה: מי שהשכל שלו מתפקד לפי חוקות הטבע, לא יכול להתגבר על מושג שכזה.

ולכן המדרש שמספר כשהקב"ה הציע את התורה לכל אומות העולם, וכל אומות העולם לא רצו לקבל אותה, צריך להסביר את המדרש הזה: למה לא רצו לקבל את התורה? למה רק עם ישראל רצה לקבל את התורה? המדרש מסביר⁵ שכל אומה ואומה, שואלת שאלה אחת על המצוות שבתורה. למשל, לפי אותו מדרש, ישמעאל שואל: "מה כתוב בתורה שלך?" אז הקב"ה אומר - זה מדרש, כן? - אז הקב"ה אומר: "כתוב: לא תגנוב". ישמעאל משיב אני לא יכול לקבל את התורה, כי הזהות שלי אינה בנויה כך, מכיוון שהברכה של ישמעאל זה: "ידו בכל ויד כל בו". בזהות של ישמעאל יש איזה נטייה שמונעת - לא כל התורה כולה, לפי המדרש - אלא מצווה אחת. ומכיוון שדרך מצווה אחת הוא יכול להיכשל, אז הוא לא יכול לקבל את התורה, דהיינו: למסור את הגורל שלו במציאות לסכנה כזו של חטא. זה מובן? ועשו שואל: "מה כתוב בתורה? לא תרצח". אז עשו אומר: "אני לא יכול". כי בזהות שלו יש: "ועל חרבך תחיה". זה לא אומר שהוא לא רוצה תורה. אלא אותה תורה, שיש [בה] אותה מצווה שמנוגדת לנטייה שלו, בזהות שלו - וזה עניין נפשי, זה לא עניין שכלי, כן? - אז הוא לא יכול לקבל את התורה. וכן הלאה, ומואב, וכן הלאה.

השאלה היא ככה: טוב, יש יצר הרע של רצח אצל עשו, של גניבה אצל ישמעאל. אפשר לחזור בתשובה! למה לא חושבים על האפשרות לחזור בתשובה? זה השאלה שלנו. אז אני אקח רק את הפסוק של [...] של חטא העגל, ואני מתחיל להסביר את זה. אז זה בפרשת 'כי תשא' נראה את זה מיד. זה פרק לב, פרשת כי תשא. הנה. אני אקרא כמה פסוקים, וכשאני מגיע לאותה נקודה, נלמד את רש"י: **וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשָׁשׁ מֹשֶׁה לְרִדָּת מִן הָהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן** (שמות לב א). וכל פעם שכתוב "העם" ולא "בני ישראל" הרמז זה - לערב-רב⁶. יש כמה מדרגות: יש "עם", "עם בני ישראל", "בני ישראל", "ישראל". יש כמה מדרגות בעדה של בני ישראל, כמו... כי בנשמה של כל יחיד ויחיד יש כמה מדרגות. נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. כמו כן בכל עם יש כמה שכבות, כמה מדרגות בבחינה רוחנית. אז - "וירא העם" - זה הסוד הזה של הערב-רב. ולא למדנו מה זה הערב-רב, ולמה צריך להיות. ובכל תקופה של סוף גלות בא הערב רב. זה נושא לגופו. ומי הוא הערב רב של של התקופה שלנו? זה גם נושא לגופו... [צחוק]

קהל: תגלה לנו...

מניטו: לפי הזוהר זה גדולי ההלכה.

קהל: הערב רב?

מניטו: כן. לפי הזוהר⁷... [צחוק מהקהל]. לא לא... זה רציני... זה לא בדיחה. כי הם תופסים את התורה בחשיבה של גויים. בבחינת דת פגאנית. טוב, נלמד את זה עם המקורות. אתם רוצים שנלמד את זה? טוב, בשבוע הבא אני אביא את המקורות.

קהל: את זה תשאיר בחדר הגדול... [צחוק]

מניטו: אז ככה, היו רגילים לומר: [...] לא תשכח. טוב. **וַיֵּרָא הָעָם כִּי בִשֵּׁשׁ מִשֶּׁה לָרֶדֶת מִן הָהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים -** לשון רבים - **אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ -** זה ביטוי של עבודה זרה, כן? זה עובדי עבודה זרה שמדברים. **אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי זֶה מִשֶּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הִיָּה לוֹ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶהֱרֹן פָּרְקוּ נְזָמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלַי. אֲנִי עוֹבֵר קֶצֶת: ויתפרקו וכו'. וַיִּשְׁכְּמוּ מִמִּחֶרֶת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּגָּשׁוּ שָׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוּ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק -** לשון פולחן של עבודה זרה.⁸ - **וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ רֵד כִּי שַׁחַת עָמָךְ: "העם" לא נאמר, אלא "עמך". דהיינו: עמך-שלך - משה. "שַׁחַת עָמָךְ". וזה ערב רב "שאתה העלית מארץ מצרים".⁹ כל פעם שהמקרא מדבר על ישראל - זה לשון "יציאה" של מצרים. למשל כשמושה מתפלל על ישראל עצמו - לא על הערב-רב - הוא מתפלל ככה: **וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי וַיֹּאמֶר לָמָּה ה' יַחֲרֶה אַפְּךָ בְּעַמְּךָ -** זה ישראל - **אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹל וּבִיָּד חֲזָקָה.** מה ההבדל? העניין הוא ככה: עם ישראל לא יכול לצאת מהגלות בלי הערב-רב. מכיוון שאחת מהסיבות של הגלות זה להעלות את הערב רב שיש לו שייכות לקודש, אבל נמצא בתוך הקליפות של הטומאה של חוץ לארץ מאז הבריאה, להעלות את הערב רב ולהוציא אותו מהגלות. אם הערב רב נכשל, אז ישראל צריך לחזור לגלות. לכן כשהערב רב נכשל משה מתפלל על ישראל, ולא על הערב רב. תפסתם את העניין. אז כשאומרים: הערב רב - זה "עמך", עמך-שלך - משה. כשמדברים על ישראל זה "עמך", עמך-שלך - ה'. ונחזור לרש"י.**

קהל: אז יש תלות. הבנתי שיש תלות ביניהם.

מניטו: יש תלות ביניהם, ברור. כי צריך להבין: אנחנו נמצאים כלפי ההגדרה של ה' אחד שברא את כל המין האנושי. ולכן המשמעות של ההיסטוריה של עם ישראל קשורה לאומות העולם. אתם רואים מיד, כשאנחנו מתחילים לחשוב על העניינים של התורה - הכול קשור. אבל כל עניין זה נושא לגופו. מהו הקשר בין עם ישראל, מההתחלה, לתרבויות של אומות העולם - זה נושא לגופו. אבל זה קל לגלות את זה: ההיסטוריה שלנו מתחילה עם אברהם אבינו ביציאה של גלות, יציאה של גלות בבל. ההיסטוריה שלנו כעם מתחילה ביציאה של גלות - זה יציאה מגלות מצרים עם משה. וכן הלאה. וגם עכשיו, ההיסטוריה של מדינת ישראל מתחילה כיציאה מגלות. ולכן יש שאלה שצריך לפתור: מה עושה עם ישראל בגלות מאז ומתמיד? ואיך להבין מתי צריך להיות בחוץ ומתי צריך לצאת מהחוץ? זה מובן.

אז הנה הפסוק: **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם קָשָׁה עֹרֵף הוּא.** "ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף" - לפי הפשט זה שייך לערב רב. זה לא עם ישראל שהוא קשה-עורף, זה הערב רב. ומה המשמעות של "קשה-עורף"? אין לו אפשרות לחזור בתשובה. זה מה שמסבירים המפרשים, ונראה את זה מיד. וכשהקב"ה קיבל את תפילתו של משה, וסלח לערב-רב, הערב-רב נכנס בישראל - "סלחתי כדברך" - ולכן אותה מידה של "קשיות עורף" נכנסה בישראל. ויש פסוק מלא שאומר: כשהיה צריך לנחם את עם ישראל: "אתה עם קשה עורף"¹⁰ מכיוון שקיבלנו על עצמנו את המידה של קשיות עורף של הערב-רב.

מה שצריך להבין עכשיו זו המשמעות של אותו ביטוי: "עם קשה עורף": שאינו מסוגל לחזור בתשובה. אתם רואים את השאלה שלי? מיד - הקב"ה אומר למשה: **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאִיתִי**

אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם קִשָּׁה עֶרְף הוּא: וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִּי, וְיָחַר-אַפִּי בָהֶם וְאֶכְלָם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ, לְגוֹי גָּדוֹל (שמות לב י). זה אח"כ אני אסביר. ותשובה איפה?! אין אפשרות לעשות תשובה? אז מה, הנה מה שאומר רש"י: **"קשה עורף" - מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע**.¹¹ וספורנו מוסיף: **ולכן אין שום תקווה שיחזרו בתשובה**. זה לא סתם עניין של מוסר. זה עניין של תפקוד השכל שלהם. ופה אני מתחיל להסביר למה בשכל הטבעי, בשכל האנושי, המושג של "תשובה" אין לו מקום, ולכן כל אומות העולם ממאנים לקבל את התורה. רק ישראל שיש בכוחו אותו כוח של הפכת המנוגדים יש לו את הכוח לחשוב על התשובה. אני אסביר את זה אחר כך, מיד.

כי קודם כול, ופה זה דוגמא כבר לגלות, כי: החשיבה הטבעית היא שונה לגמרי מהחשיבה לפי דרכי התורה, לפי דרכי האמונה. יש לי הרבה, הרבה ידידים שהם גויים פילוסופים. ואני לא יכול לומר שהשכל שלהם לא מתפקד יפה. זה ההיפך! אז השכל שלהם מתפקד כמו שצריך, אלמלא לא הייתה הנבואה. אלמלא לא הייתה הנבואה, היינו צריכים לחשוב כמוהם. וההוכחה: שמי שאין לו סיבות להאמין במה שאומר המקרא, חושב כמו הגויים! חושב כמו הפילוסופים! זה מובן מה שאני אומר? וכפי שאמרתי מקודם, לפי השכל הטבעי, אריסטו צודק, לא משה רבנו. משה רבנו מחדש מושגים שאין להם שום בסיס בשכל הטבעי. המושג הראשון: **"בראשית"**. מי יש לו תפיסה של מושג "ראשית"? אין! יש לנו "התחלה". **"ראשית" - אין.**

קהל א': זה אותו דבר.

מניטו: מה? זה לא אותו דבר! זה מה שצריך להבין!

קהל א': "ראשית" זה התחלה.

מניטו: לא! "התחלה" - זה התחלה של משהו. **"ראשית" - זה ראשית של הכל, כולל הזמן.** במשמעות של הפסוק: **"בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ"**. אם את מבינה: **"בהתחלה"**, המילה היא מיותרת. כי הבריאה לא יכולה להיות לפני הראשית או אחרי הראשית. היא צריכה להיות בראשית. אז מה... מה אנחנו קראנו?

קהל א': נו, אז הבריאה התחילה מבראשית.

מניטו: לא. לא תפסת את השאלה, את ההסבר שלי. מה המשמעות של המילה "בראשית"? כי הבריאה לא יכולה להיות לפני הראשית, ולא אחרי הראשית. אז המילה "בראשית" היא מיותרת.

קהל ב': בראשית של מה?

קהל א': בראשית של הבריאה.

מניטו: לא! לא צריך!

קהל ב': בראשית של מה? קודם לא היה כלום, אחר כך הייתה בריאה. זה ה"בראשית".

מניטו: הבריאה זה ה...
...

קהל א': לפני זה לא היה כלום, היה תהו ובהו.

מניטו: טוב, סליחה. הבריאה זה הראשית! לכן המילה "בראשית" היא מיותרת. אני מבין שאת לא צריכה ללמוד! את תופסת דרך האמונה. את לא צריכה ללמוד. לא לא, אני רציני! זה ביטול זמן בשבילך.

אני חוזר להסבר של חטא העגל. הנה: קודם כל, יש סיבה מוסרית: השכל הטבעי, לא יכול לקבל מושג כזה. היה חטא, ואפשר למחול על החטא?! מי שחטא - צריך לשלם את החטא שעשה. יש אי-צדק מוסרי במושג של "התשובה". זה משוא-פנים. זה מובן מה שאני אומר? מי ששכלו מתפקד באופן טבעי, הוא לא יכול לתפוס את המשמעות המוסרית של "התשובה". הוא מתנגד לזה. ויש הרבה שיטות בפילוסופיה שלא מקבלים את זה!

אני רוצה לתת לכם דוגמא במקרא, בתנ"ך. זה הנביא יונה. למה הנביא יונה לא רוצה ללכת לנינוה, כדי להביא את הבשורה של האפשרות של הכפרה אם יש תשובה? מכיוון שבשבילו זה אי-צדק! הוא אומר לקב"ה: "אני יודע שאתה רחום וחנון", אבל אסור להיות רחום וחנון לפני החטאים האלו. זה יונה. ושמו של יונה מוכיח: שמו זה **"יוֹנָה בֶן אֶמֶת"**¹². לפי האמת אסור להיות יונה [צחוק].

אז אני חוזר: זה הסיבה הראשונה. הסיבה הראשונה, זה: מבחינה מוסרית השכל הטבעי לא תופס את המושג של "תשובה". אבל יש סיבה שנייה שהיא יותר חמורה: זה סיבה שכלית. כי המושג של "תשובה" בעברית זה: לשוב בזמן באותו עת שהיה הקלקול המוסרי כדי לחזור לדרך הישרה. התמונה היא פשוטה מאד: הדרך הישרה, באיזה שלב נטייתי מהדרך. מה זה התשובה? אני צריך לחזור לאותה נקודה כדי לתקן, ולהמשיך בדרך הישרה. אבל אין בשכל האנושי המושג של: הפיכת הזמן. זה "בלתי רוורס". אי אפשר לחזור לאחורה, לשוב כדי לתקן. ולכן אין מקום בחשיבה האנושית במושג התשובה, זה חידוש של התורה. אחר כך התרגלו לזה, שמעו. וגם הנוצרים חושבים שאפשר לחזור בתשובה. אף על פי שהם גויים. מכיוון שקיבלו את זה מהתנ"ך, קיבלו את זה מהזהות העברית. רק בעברית יש לנו את הכלל של ו"ו ההיפוך: העבר יכול להיות עתיד. זה מובן? אין שום שפה בעולם שיש כלל כזה. זה חוק של הדקדוק. זה יותר מחוק של הדקדוק, זה דרך חשיבה ששייך לנפש העברי שאפשר לתפוס את המושג של "התשובה", לכל הפחות בזמן המוסרי אפשר לחזור אחורה ולתקן, ולשוב לדרך הישרה. זה מובן?

אז זה מה שקורה פה! אין שום חידה. מכיוון שהם גויים אין מקום לצפות לתשובה. ולכן זה אבוד. אז צריך כל זמן של ההיסטוריה כדי לגייר אותם, כדי לגייר את החלק הזה של עם ישראל, שנכנס לעם ישראל ביציאת מצרים, וזה מה שאומר המדרש, כן? חטא העגל נתלה בכל החטאים עד אחרית הימים. בכל חטא אנחנו משלמים גם בשביל אותו חטא, וגם קצת בשביל חטא העגל. כי אם העונש היה צריך להיות מיידי - זה היה הסוף של עם ישראל. ולכן צריך להבין את הנושא השני: למה אנחנו צריכים כל כך לקבל גרים? זה עוד נושא שנלמד.

לכן אני רציתי לתת לכם את הדוגמא של התשובה. כי לפי דעתי זה דוגמא פשוטה מאד: כי המושגים של המקרא אינם שייכים לשכל האנושי. ואני רוצה שתבינו את הגורל של השכל החילוני. השכל החילוני מתפקד כמו השכל הטבעי. השכל של המאמין, אני לא רוצה לומר "דת", השכל של המאמין מתפקד דרך מושגים שקיבל מהנבואה, שהם אינם שייכים לשכל הטבעי. לכן - זה לא בדיחה מה שאני אמרתי - מי שלא צריך את זה, מי שכבר הוא התרגל כל כך לוודאות של המושגים של האמונה, לא צריך להתמודד עם השאלות של השכל הטבעי! הבנת מה שאני אומר, כן?

קהל א': כן.

מניטו: אבל - צריך להפריד, להבדיל ביניהם. זה לא אותו דבר. אז אני חוזר: בריאה וטבע - זה תרתי דסתרי! וזה התחלה של הנושא שלנו. המקרא מתחיל לדבר על בריאה ואנחנו מגלים

שאנחנו לא נמצאים בבריא, אלא בטבע. וזה משהו אחר לגמרי. עכשיו זה מובן? האם יש לכם שאלות על זה?

הבטחת ה' לאברהם אבינו ותחושת הספק

קהל: יש לי שאלה. האם זה טעות שמשה [עם הערב רב], או האם זה גורלו של עם ישראל...

מניטו: לא, לא, זה מוכרח. אני אמרתי זה נושא אחר, אבל אולי בקצרה: תשמע, כשהקב"ה אמר לאברהם אבינו, כשבאברהם אבינו חזר מגלות בבל, ואברהם אבינו – [הקב"ה] אמר לו: שיהיה לו זרע משרה. אחר כך נחזור על כל הסיפורים האלו. אני לא רוצה לומר שאברהם אבינו יש לו ספק על קיום אותה הבטחה. ואתם זוכרים כמה זמן זה לקח כדי שאותה הבטחה – שלשרה יהיה בן – שזה יתקיים. וכל פעם הקב"ה חוזר ומבטיח לאברהם, ואברהם מחכה ומחכה. אני לא אומר שהוא בספק על היכולת של הקב"ה לתת לו בן. הפסוק אומר: **הֲיִפְלֵא מִה' דָּבָר** (בראשית יח יד). הוא מאמין, הוא יודע את זה: **הֲיִפְלֵא מִה' דָּבָר**. לפי הסוד – זה יותר עמוק: האם צריך לה' לעשות איזה דבר נפלא כדי לקיים את ההבטחה שלו? אפילו דרך הטבע יכול לקיים מה שהוא רוצה. דבר שנראה לנו כדבר נפלא, נס – זה קורה דרך חוקות הטבע. למשל מדינת ישראל, אחרי אלפיים שנה. הנס – שזה קרה. טוב, אני חוזר לנושא.

המעבר ממושגי החשיבה הטבעית למושגי ההתגלות מתרחש דרך הנבואה של הזהות העברית

קהל: הרב? מה מביא את האדם לשנות את ה...

מניטו: מה?

קהל: אתה דיברת על ה'האדם הטבעי', או על ה'המחשבה הטבעית'. מה מביא את הבן אדם לשנות את המחשבה הטבעית?

מניטו: גילוי שכינה.

קהל: איך הוא מגלה את זה?

מניטו: גילוי, זה גילוי של הנבואה. זה – הקול של הנבואה בא מחוץ לנפש ה... אנחנו לא חיים בתקופה של נבואה. תשמע, אני חוזר על זה, ואחר כך אני חוזר לנושא. זה, על זה דיברתי בשיעור הראשון: יש לי הרבה הרבה תלמידים שבאים לומר לי: "סופסוף אני לא מאמין". מה הם רוצים לומר? שהם לא נביאים. אני יודע שהם לא נביאים! גם אני לא נביא! [צחוק]. מה דעתם לומר? שהקב"ה לא התגלה להם. אני יודע את זה! אתה מבין? כן. [צחוק].

ולכן מה שקרה לאברהם אבינו, שזה – הוא היה "עברי". ולכן, כשהבורא עולם מדבר, יש סיבות – ואנחנו צריכים ללמוד למה – שהעברי שומע קודם כל. ואחר כך, העברי יכול להסביר את זה לאחרים. אבל כשהקב"ה מדבר – הוא מדבר קודם כל בעברית, והעולם כולו יודע את זה! הם מאמינים בדיבור שהקב"ה אמר בעברית, לעם העברי.

לא מעט יש לי וויכוחים – כך אומרים? לא ויכוח... דו-שיח – עם כמרים בעולם הגדול. ויש לי הזדמנות לומר להם את הדבר הזה: אתם אומרים – זה באמונה הנוצרית, כן? – אתם אומרים

שאתם מאמינים שהקב"ה [- מניטו מתקן את עצמו]: שהאל עשה את עצמו אדם כדי להציל את העולם. אבל זה לא נכון! אתם לא מאמינים ככה. אתם מאמינים שהאל עשה את עצמו יהודי כדי להציל את העולם, אז תגידו את זה ככה [צחוק מהקהל]. פה יש חידה! מה קורה פה?! [צחוק] והם מאמינים בזה! אתם לא יכולים לתאר לעצמכם איך מאמינים בזה: שהיה צריך שהבורא עולם יתגשם כיהודי כדי להציל את העולם. מה המשמעות של העניין? יש משהו מיוחד בזהות העברית. ואנחנו צריכים ללמוד את זה כשנגיע לזהות של אברהם העברי. אם אתם רוצים - אפשר להתחיל בזה. אני רציתי להתחיל בהקדמה: "מעשה בראשית" - דהיינו מה התורה אומרת מה העולם שלנו. זה אולי קצת יותר פילוסופיה מאמונה, אבל מכל מקום כדאי להמשיך. אז אני רוצה לחזור לשאלה, אבל תזכירו לי?

המשך הסוגיה של הבטחת ה' לאברהם אבינו ותחושת הספק

קהל: זה היה: האם משה טעה או שזה היה מוכרח ערב רב...

מניטו: אה, כן. אז כשהקב"ה אמר לאברהם, אברהם הכיר את עצמו כסוף היסטוריה, של תקופה היסטורית שהגיעה לשואה - השואה של בבל. אתם זוכרים את המדרש? מה זה "אור כשדים"? זה ממש תאי הגזים של נמרוד. משפחת אברהם היא מניצולי השואה דאז. והוא רואה את עצמו כסוף-היסטוריה, בלי עתיד. אברם "אין לו ולד" (בראשית יא ל), אברם - אין לו זרע. אברהם - יהיה לו זרע. הוא צריך לחזור לזהות העברית שלו מהזהות הארמית של הגלות שלו כדי להיות מסוגל להוליד.

[סוף הקלטה]

ולפי דעתי, זה ההסבר של כל כך [הרבה] יהודים שהם מחכים לביאת המשיח, מאמינים שמקומם הוא בארץ ישראל, ונשארים בגולה. רואים מה שמתרחש - שאלפיים שנה לא יכולנו לחזור, ורואים שקמה מדינת ישראל - שאפשר לחזור, ולא חוזרים. לפי דעתי הסיבה העמוקה זה לא שאינם מאמינים, אלא אינם מאמינים בזכותם, אולי אין מספיק זכות בהם כדי לזכות בזה: לחיות בירושלים. שיגעון. כי [זה] לא תלוי בזכות. טוב, זה עניין אחר. אתם מבינים איך זה מתחיל? והמדרש אומר את זה באופן ברור. [הערה מהקהל] אני גומר את זה: לא שאברהם יש לו ספק על היכולת של הקב"ה לתת לו זרע, אלא - יש לו ספק האם הוא זוכה בזה.

קהל א': אמרת שאברהם הוא יהיה מסוגל להוליד. אבל זאת שרה שעקרה.

מניטו: לא לא.

קהל ב': כן, אבל הוא מביא את הזרע, זה אותו דבר.

מניטו: את צודקת, כן. אבל אברם יכול להוליד עם כל אומות העולם, למשל הגר המצרית. עם הזהות שלו - שרה העבריה, של האומה שלו - הוא לא יכול. נכון, זה העניין. אני לא אמרתי שהוא היה עקר, אלא שאין לו ולד משרה. מהגר - הוא יכול להיות. והגר זה לא סתם: זו בתו של פרעה דאז, דהיינו - הזהות המצרית דאז, הייתה התרבות דאז. דרך התרבות המצרית, הוא יכול להוליד. אבל דרך התרבות העברית שיצאה מהגלות שלה - יש עיכובים. טוב, ועל זה צריך ללמוד.

אז הפסוק אומר: אם ככה, כשאברהם אומר לקב"ה: **בְּמָה אֲדַע כִּי אִיִּשְׁשָׁנָה?** (בראשית טו ח), דהיינו: גם אם הוא-עצמו יש לו מספיק זכות, מכיוון שהקב"ה מבשר לו, אולי בזרע שלו לא

יהיה מספיק זכות כדי לרשת את הארץ? "במה אדע כי אירשנה?" אז הקב"ה משיב לו: יָדַע
תָּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֲבָדוּם וְעָנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר
יַעֲבֹדוּ דָּן אֹנְכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל (שם, שם, יד).

הסיבה הפנימית לאימוץ הערב רב: ליקוט הניצוצות של העם העברי

ומה זה "הרכוש" הזה? אז בפעם הראשונה שהמילה "רכוש" מופיעה בסיפור, זה כשאברהם
היה בסדום, והמלך של סדום אחרי איזה מלחמה, אמר לאברהם: תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרֶכֶשׁ קַח לָךְ
(שם, יד, כא). וגם הרכוש - אברם לא רצה לקבל. דהיינו, עכשיו אני עובר להסבר של הזוהר¹³
יש ניצוצות של קודש בכל העולם. ואברהם ירד איפה שהרכוש הזה היה נמצא, והוא עזב אותו.
ולכן הוא צריך לדעת שהעם שלו צריך ללכת איפה שנפל אותו רכוש, כדי להוציא אותו מהגלות,
זה הערב-רב. אתם מבינים את העניין. טוב, הקבלה מסבירה את זה, כבר בבריאת העולם,
העניין של "שבירת הכלים", אולי פעם נלמד את זה. אבל אני רוצה להסביר לפי המדרש, לפי
הסיפור של תולדות עם ישראל: כשעם ישראל התקיים, הרבה ממדים של אותה נשמה - של עם
ישראל - נשארו בחוץ, וצריך להחזיר אותם.

אני אתן לכם דוגמא אחת: במשפחה של אברהם שיצא מאור-כשדים, היה אתו לוט, לוט בן
אחיו. הרן, אביו של לוט, נזרק באור כשדים, ב"אור" של כשדים,¹⁴ אבל לוט יצא עם אברהם.¹⁵
והוא בן אחיו, דהיינו - זה אותה זהות, של העם העברי בְּבִבְלָא, שהייתה הזהות הארמית¹⁶. ולוט
התחיל ללכת עם אברהם, באותה דרך של אברהם, ואחר כך עזב אותו. הוא בחר בדרך אחרת
לגמרי. וסופסוף יסד שתי אומות שהן מתחרות לישראל: זה עמון ומואב. אבל בזהות של לוט
יש אותה זהות השורשית של אברהם. ולכן יש חלק מהנשמה של לוט שהיא חלק של הקדושה
של עם ישראל. וצריך לחזור עד שְׁרוּת באה ממואב כדי להחזיר את הקדושה שהייתה טמונה,
בלוט. זו אותה משמעות של הערב-רב מבחינת כל העולם כולו. ורות היא מיוחדת¹⁷: כי בשורשה
הייתה הכי קרובה לאברהם. אבל כל שאר הגרים שבאו דרך הערב-רב הם משורש של אדם
הראשון¹⁸. אז זה החלק הקדוש של אדם הראשון שנפל מחוץ לנשמה של ישראל שצריך לחזור.
ולכן אחת מהדרכים של האסטרטגיה של ההשגחה זה - דרך הגלות, חוזרים עם הניצוצות האלו.

דרך אגב, אנחנו נמצאים באיזה תקופה שיש לנו הרבה גרים! אני לא רוצה לומר שהגרים הם
הערב-רב. אבל אותה מידה שנכנסה ביציאת-מצרים בעם ישראל עם הערב-רב, נמצאת בעם
ישראל. זה התפיסה הפגאנית של התורה. וכשאני אמרתי בשם הזוהר שאז... אם הזוהר אומר
את זה... ולא רק החסידים, גם המתנגדים יודעים את זה: שיש סכנה בגדולי ההלכה להיות
מאותו סוג של הערב-רב שהיה בזמן משה¹⁹. אז זה אומר שזה בעיה חמורה מאוד. טוב, אז על
זה נדבר פעם אחרת.

אז הנה, לפי השאלה שלך, כן. יש איזה משמעות משיחית לעניין של הערב-רב²⁰, כמו שיש
משמעות משיחית כשיש גר שנכנס לישראל - נותנים לו את שמו של אברהם.

טוב, אז זו היתה רק דוגמא אחת של מושגים שרציתי לבאר שאין להם מקום בשכל האנושי.
מה קרה? התרגלנו לזה. ואנחנו מתייחסים למושגים האלו כאילו זה מובן מאליה. אבל זה
ביטויים מקראיים שאין להם אח ורע בשפות אחרות! זה מובן מה שאני אומר, כן? וזה מתחיל
במושג של "בריאה". אז נחזור למה שלמדנו בשיעור הקודם.

ויהי כן: הפער בין מחשבת הבורא להגשמתה במציאות

למדנו הרבה דברים, אני רוצה רק להתייחס להבדל במשמעות שיש בביטוי של "ברא" ו"עשה" [נשמע גם: "עשות"]. אולי תקראו פסוק אחד בהמשך הפרק על העניין של המבול שמורה את ההבדל הזה. אז זה בפרק ו' אני חושב, פרק ו' פסוק ז'. הפסוק אומר את זה ככה: **וַיֹּאמֶר ה' אֱמַחָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחֲמָתִי כִּי עָשִׂיתִם.** מה ההבדל בין "בראתי" ו"עשיתים"? אז קודם כל אני אסביר. אם זה לא מספיק ברור, אתם יכולים לשאול אותי, כן? אני רוצה להסביר: "אמחה". זה ביטוי מיוחד. מה הכוונה "אמחה"? זה לא לכלות, אלא למחות את הצורה שהזהות האנושית הייתה באותה תקופה, באותה תרבות. זה רק הצורה – אני לא רוצה לומר 'החיצונית', מה שמתגלה, איזה אופי – לא 'מיוחד' – איזה אופי... אפשרי של האנושות. זה אותה תרבות של עשרה דורות הראשונים של ההיסטוריה של האדם. אמחה את האדם אשר בראתי. לא לכלות את עצם זהות האדם, אלא את הצורה שלקח. אותה צורה – היא נכשלה. ולכן אותה צורה – צריך למחות, ועצם הזהות של אדם צריך להישאר. זה נשאר דרך נוח. כי היה היותר-קרוב ממחשבת הבורא. כשהקב"ה ברא, הוא ברא את הדגם המושלם של מה שהוא רוצה. ואחר כך צריך להגשים את המחשבה ההיא. זה מה שלמדנו, אם אני זוכר, בשיעור הקודם. לכן יש הבדל בין 'בראתי' ו'עשיתי'. "כי נחמתי" – לא על שבראתי אותם, אלא מה שנעשה מהם. זה – אני לא רוצה. ולכן זה התוצאה של ההיסטוריה שצריך למחות, לא עצם האדם. עצם אדם בשורשו – זה טוב לגמרי: "וירא כי טוב". כפי שלמדנו. אבל מה שקרה מזה, זה הפך להיות – בעשייה – זה הפך להיות [רע].

ולכן אני מסכם את המדרגות של היקום לפי ההגדרות של הפילוסופיה, בשתי מדרגות: הצורה והחומר. לפי הקבלה יש ארבע: יש אצילות, בריאה, יצירה, עשייה. אבל הפילוסופים מכירים רק ב'בריאה', 'עשייה' – 'צורה' ו'חומר', נאמר באותה הקבלה. ולכן "אמחה" את הצורה שבראתי – דהיינו: העשייה. לא הבריאה, אלא העשייה.

אז מה שלמדנו בשיעור הקודם, שהעולם בבחינת ה'עשייה' – ותגידו לי אם זה מספיק ברור – הוא רק דומה למחשבת הבורא. והסוד זה הביטוי "ויהי כן"²¹. אז ניקח כמה דוגמאות. זוכרים את זה?

ביום הראשון, זה מה שהקב"ה רצה – שנברא. "ויהי אור" – "ויהי אור". כל שאר הימים כתוב: "ויהי כן", רק משהו שדומה לפרויקט של הבורא. מבינים? ולכן יש אי-התאמה בין עולם המחשבה: המחשבה של הבורא, מחשבת העולם, שהוא העולם הבא, ועולם העשייה: שהוא העולם הזה. ולכן אנחנו צריכים ללמוד – וזה יהיה נושא לגופו – למה היה צריך להיות ככה? למה הקב"ה לא ברא מיד העולם הבא, וזה זה! למה היה צריך להקטין אותו דרך מה שהמקובלים מגדירים כ'צמצום' מהבריאה לעשייה. ואחר כך הוא אומר לעשייה: "תעלה עד המדרגה של ה...".

אז התשובה היא פשוטה מאוד: כי צריך להגיע, לזכות בעצמנו לעניין של מחשבת הבורא. דהיינו: הוא רוצה לברוא אותי, אז הוא ברא אותי. אבל אני קיים רק כשאני זכיתי להיברא. וזה למפרע. מלכתחילה – הכול נתון, והכול נתון בשעת הלידה. הכול צפוי בשעת הלידה, הכול נתון, עולמו של כל אחד ואחד. ומשעת הלידה והלאה, למפרע, אנחנו צריכים לזכות בזה. מי שזכה – זה נשמר לו לעולם הבא, מי שלא זכה – חוזר כדי לזכות עד שיזכה. "עושה חסד לאלפים, לאוהביו" (שמות כ ה) [צחוק קל]. טוב, זה עניין של הגלגולים, נלמד את זה פעם, אתם כבר... [צחוק מהקהל] אתם כבר הגעתם לגיל של גלגול... [צחוק]. אתם כבר יכולים לתפוס את המושג הזה. טוב, צריך להגיע לגיל מסוים כדי להבין במה יכול, במה מדובר.

אבל מכל מקום זה מסביר איזה אופטימיות של הסיפור המקראי. כל מה שנברא מוכרח להצליח. אבל יש זמן כדי לתקן את זה. וכשמגיעים לזמן הקצוב יש מאזן: מי שזכה – זכה, מי שלא זכה – חזרה חלילה. ולכן זה מסביר הביטוי הזה שהוא מוזר, למה הוא אומר: "וחוזר חלילה"? למה אנחנו מוסיפים "חלילה" כשזה דבר חוזר? כי זה... [צחוק].

אז אני חושב שזה מספיק, על המושג הזה, על העניין הזה: שעולם המציאות, עולם החומרי, עולם העשייה, עולם הזה – רק דומה לעולם האמת. כשאני אומר "עולם האמת" זה לא עולם של בית הקברות, אלא לעולם האמיתי. ויש לנו מספיק כוח בנפש שלנו כדי לנחש את העולם האמיתי של העולם שלנו. יש לנו ניחוש שזה קיים: העולם שלנו, אבל בתיקונו. זה במדרגה של בריאה. והעולם המציאותי זה במדרגה של העשייה. אבל מה שצריך לגלות: שהתורה יודעת, והיא מלמדת שיש אי-התאמה בין השלמות של העולם ובין המציאות של העולם. כי, וזה הניסיון הפדגוגי נותן לנו לומר את זה: יש הרבה שאומרים שהתורה כביכול מדברת על עולם שלם, ואנחנו יודעים שהעולם אינו שלם, ולכן התורה לא שייכת לעולם. תפסתם את העניין? זה ההיפך. התורה לא אמרה כי המציאות היא כפי שרצה הבורא. התורה אמרה: "ויהי כן". ויש הרבה דוגמאות בסיפור של הפרק הראשון שמוזרות את זה. יש איזה קלקול הכרחי בעולם המציאותי כלפי הפרויקט המחשבתי השייך לעולם. עולם הבריאה – מחשבת העולם, ועולם העשייה – עולם המציאות.

אז אנחנו מגיעים לסוף הסיפור של ששת ימי המעשה, אנחנו מגיעים ליום השישי. אז אני רוצה להתחיל בזה ולהגיע להתחלה של התשובה על הנושא שלנו.

מה שאני רוצה לנסות להסביר עכשיו זה הייחוד, מה שמייחד את האדם מכל בעלי חיים. לפי השכל הטבעי אין שום סיבה לחשוב כי יש גורל אחר - ויש הרבה פסוקים שנוטים לאותו רעיון – אין שום סיבה לחשוב שיש הבדל בין אדם ושאר בעלי חיים. אני רוצה שנלמד את זה.²² אנחנו מגיעים לפסוק כדי של פרק ראשון, זה הסיפור של היום השישי: **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא אֶת הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ**. אתם רואים את הצו שהבורא נותן לעולם ביום השישי: שהעולם יוציא מעצמו את בעלי החיים והאדם, כי זה היום המשותף לבעלי החיים והאדם, היום השישי. "תוצא הארץ נפש חיה למינה". זה מתחיל כמו שאומרים בדרך כלל אנשי המדע. כי הנפש החיה יצאה מהעולם, יצאה מהטבע. אחר כך נגיע לעניין של האדם, מה מייחד את האדם. אבל קודם כל זה מתחיל ככה: **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא אֶת הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וְרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ וְיִהְיֶה כֵן**. מה ההבדל בין הפרויקט, והעשייה של הפרויקט? והעשייה נותנת לעשות רק מה שהעולם יכול להוציא ממנו. מה ההבדל ומה התוצאה? נראה מיד בפסוק הסמוך: **וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים - מִשְׁהוּ דוֹמָה - "וְיִהְיֶה כֵן". אֵת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ - זֶה "חַיְתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ". וְאֵת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ - זֶה הַ"בְּהֵמָה". וְאֵת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּ - זֶה "וְרֶמֶשׂ".** מה שחסר זה **נֶפֶשׁ חַיָּה**. דהיינו, יש לנו פרויקט בפסוק כדי: כל הבעלי חיים וה"נפש חיה". מה נעשה? כל החיים, אבל הנפש חיה – העולם לא היה יכול לעשות מעצמו. אז – **וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים נַעֲשֶׂה אָדָם**.

אז המשמעות היא פשוטה מאוד. מה אומר לנו הסיפור הזה? מכיוון שהארץ אין ביכולתה להוציא את הנפש חיה, הבורא עושה אותו בצורה אחרת של כל שאר הבעלי חיים.²³ אפשר להבין את היצירה של כל הבעלי חיים ממש כפי שאומרים אנשי המדע: זה יצא מהארץ. אבל זה מגיע עד החיה הכי מפותחת. זה דומה לאדם, אבל זה לא מגיע למדרגה של האדם. זה מובן?

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמוֹתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְּדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ: [את המילים הבאות מניטו מדגיש באינטונציה:] **וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ**. דהיינו, יש בריאה חדשה: הגוף של האדם הוא במדרגה שהגוף של הבעלי חיים לא היה יכול להגיע מעצמו. אבל הוא מקביל, זה דומה מאוד.

בביולוגיה לומדים את זה: כי העובר אצל האדם קודם כל דומה לעובר של שאר בעלי חיים, והולך הלאה – עד המדרגה של האדם. ולכן לפי החשיבה החילונית, הם רגילים לומר שהאדם הוא בהמה קצת יותר מפותחת. לפי התורה זה משהו אחר לגמרי! הבהמה היא בעל חיים שלא היה יכול להגיע למדרגה של האדם. שלא היה ביכולתו להיות אדם. ולכן זה חוזר מהתחלה – מעפר האדמה, עד המדרגה של האדם. דרך פעולה מיוחדת של הבורא, שהיא הנשמה של הנשמה. זה פשוט. ומיד כשהאדם נברא – הכל נגמר. אז זה התשובה שלנו.

שבת הבורא

זה אני קורא את הפסוקים של 'שבת הבורא',²⁴ וזה מתחיל בפרק ב'. אתם רואים, בסוף יום השישי, כמו שאר הימים, כתוב "ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי". אז ביום השביעי עוד לא כתוב: "ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי". אז צריך להבין את המשמעות של זה: יש קודם כל שלב ראשון של ששת ימי המעשה שהקב"ה הוא יוצר, המתקן של העולם. עד שהאדם נכנס בעולם. אז מתחילה שבת של הבורא, מתחיל היום השביעי שעוד לא נגמר. לא כתוב "ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי". יש לנו מקור במדרש, זה בפרקי דר' אליעזר: זה יהיה כתוב באחרית הימים.²⁵ דהיינו, כשההיסטוריה של האדם, שמתחילה בערב שבת, מגיעה לסוף יום השביעי, מגיעה להצלחת הפרויקט של יום השביעי, אז יהיה כתוב: "ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי" ואנחנו נכנסים ליום השמיני.

יש לנו זמן כדי להבין את כל המושגים האלו, אבל רק את התיאור הזה: עד סוף יום השישי זה עולם הבריאה. מערב שבת לכל יום השישי זה עולם הטבע. כשנכנס האדם בבריאה – הבריאה הפכה להיות טבע. ומה ההבדל? בששת ימי המעשה הכל משתנה לפי היצירה של היוצר. מיד - לפי הסיפור, אני לא מוסיף שום דבר מהסיפור – מיד כשהאדם נכנס בעולם, מה אומר הפסוק? הקב"ה שבת מכל מלאכתו, הוא הפך את העולם מבריאה לטבע. זה מובן?

והסיבה היא פשוטה מאוד: כדי שההיסטוריה של האדם תוכל להתחיל, כדי שהבחירה של האדם תהיה לה בסיס, צריך שהעולם שלו יהפוך לטבע. שהעולם יהיה מסודר לפי חוקות של דטרמיניזם בלועזית - חוקות הטבע במובן היווני של המילה - כדי שהבחירה יכולה לתפקד. זה מובן? וזה הסיפור שלנו: ששת ימי המעשה, וכשהעולם נבנה כבית לאדם ההיסטוריה של הבן אדם יכולה להתחיל, ואז הבריאה נהפכה לטבע כדי שההיסטוריה של האדם תתחיל.

אחר כך נלמד מה המושגים של הקבלה באותו נושא, אבל עכשיו רק צריך לזכור מושג אחד: יש הסתלקות של הבורא כבורא. ונשאר מאותה הסתלקות – שנקרא 'שבת הבורא' – נשאר חוקות הטבע. ולא היינו יודעים, היינו שוכחים לגמרי, אי אפשר, לא היה אפשר לזהות את זה: שהעולם היה נברא, שיש לו בורא - מכיוון שהבורא מסתתר דרך המסווה של הטבע, כדי שההיסטוריה של האדם יכולה להתחיל - אלא אם כן לא השאיר בעולם איזה 'רשימו' של השפע שלו שנקרא 'הברכה'. ההוכחה שלעולם יש בורא זה מה שהמקרא קורא 'הברכה'. ולכן – אולי זה יהיה הנושא של השיעור הבא – מה זה 'הברכה'?

הברכה: לגלות את הבורא בעולם

אבל רק נקרא את הפסוקים, מפסוק ראשון של פרק ב: **וַיְכַלֵּי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְכָל-צָבָאָם. וַיְכַלֵּי אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מִכָּל-מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה.** זה

מובן? בשיעור הבא נחזור על כל הפסוקים האלו. **וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי**. מה זה "לברך יום"? הבורא שם - לפני שהסתלק כבורא - שם בעולמו מה שנקרא 'ברכה', דאם לא כן העולם היה הופך להיות גהינום. 'ברכה' זה הרושם שנשאר מהאור. כשהאור הסתלק נשאר רושם של האור. כשהקב"ה מסתלק, מסתתר – כי לא מסתלק, הוא מסתתר מאחורי הטבע - נשאר הברכה. ולכן צריך להבין את המושג של ברכה. שוב – זה לא מושג שכלי, פשוט. כשאנחנו אומרים "ברכה" מהי הכוונה? אנחנו צריכים [ללמוד] הרבה הרבה זמן. "ויברך את היום השביעי": הוא ברך את העולם של יום השביעי, ורק אחר כך: "ויקדש אותו". מה זה "ויקדש"? הוא רואה את העולם כקדוש בשבילו. כ'הקדש'²⁶. הוא אוסר לעצמו לנגוע בעולם – זה נקרא 'קדוש'. למה? כדי לתת את החירות לאדם. אבל אם לא הייתה ברכה – הקדושה הייתה קללה. זה מובן?

לכן צריך קודם כל ברכה, ואחר כך קדושה. הסדר הוא חשוב מאוד: "ויברך", "ויקדש". למה? "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלוקים לעשות". זה מה שנלמד בשיעור הבא. אני רק רוצה שתקראו מה שאומר רש"י על הסדר של: "ויברך" – "ויקדש". תקראו ברש"י פסוק ג': **וַיְבָרֶךְ וַיְקַדֵּשׁ - בָּרָכוּ בִּמְנוֹן שָׁכַל יָמוֹת הַשָּׁבוּעַ יָרַד לָהֶם עוֹמֵר לַגְּלוּלָתָא וּבִשְׁשִׁי לַחֵם מִשְׁנָה וּקְדָשׁוֹ בִּמְנוֹן שֶׁלֹא יָרַד כָּלֵל בַּשַּׁבָּת וְהַמִּקְרָא כָּתוּב ע"ש הַעֲתִיד**. מה רוצה להסביר רש"י? מה זה 'ברכה'? זה תוספת. ביום שישי יש תוספת של המציאות. זה הברכה – כשיש הרבה. כשיש יותר ממה שצריך כדי להתקיים - זה נקרא ברכה. אז בעולם שלנו, אין רק העולם של הטבע כטבע. יש משהו שנקרא 'ברכה'. מה שנותן טעם לעולם. וחכמי המדרש נותנים את הדוגמה,²⁷ מכיוון שיש פסוק בתהלים שאומר: **"טַעֲמוּ וַיֵּרְאוּ כִּי טוֹב ה'** (תהלים לד ט). הם לוקחים את הדוגמה של האוכל: לא רק שהלחם הוא לחם, אלא יש לו טעם. הטעם של הלחם זה הברכה של הלחם. לחם בלי טעם – זה חיים בלי טעם. אנחנו לא אוכלים אוכל מהטבע בלי הברכה. כי אי אפשר להתקיים מתוכן האוכל בלי הטעם שלו.²⁸ זה מובן? זה 'טעם החיים'. הברכה איננה בטבע. זה דבר שבא מלמעלה מהטבע, הברכה. וכשאדם מאבד את הטעם של הברכה הוא כבר לא נמצא בעולם [צחוק]. ולכן היתה תקופה שזה התגלה. במדבר – זה תקופה של התגלות – אז זה התגלה: כי ביום השישי יש יותר, וביום השביעי אין. זה מובן? זה "ויברך" ו"ויקדש".

סיכום השיעור, נושאים שונים: פלא ואלף, משמעות יום המנוחה בדתות, וסוף היום השביעי

אני רוצה לסכם רק בקצרה, ותגידו לי אם זה מספיק ברור: מהו טיבו של העולם? זה לא בריאה, זה לא טבע. זה בריאה שנהפכה לטבע. ולכן יש מקום לנס, לעניין של הנס. אם זה היה טבע – אין מקום לנס. זה מובן מה שאני אומר? מכיוון שזה בריאה שהפך להיות טבע, אפשר לשבור אם יש צורך את ההרגל של הטבע ולחזור למדרגה של הבריאה. הנס – זה העולם שמתגלה כבריאה.

אני רוצה להסביר לכם את זה לפי הזוהר²⁹ המילה 'אל"ף' והמילה 'פל"א'. אז העולם מתחיל בבי"ת, האל"ף הוא נסתר. זה מתחיל בבי"ת. אבל כשהאל"ף נכנס בעולם, הוא נכנס דרך הפ"ה, ואחר כך הלמ"ד, ואחר ה[...]. וזה פל"א. אז הנס – זה האל"ף שבעולם שהתגלה כפל"א. זה מובן? זה לא רק יפה, זה ככה. [צחוק]. ואז אומרים הלל. כל יום שהפלא התגלה – אומרים את ההלל. למשל יום העצמאות [צחוק]³⁰. ולכן אומרים הלל בראש חודש וכן הלאה. טוב אז זה המושג הראשון. לא צריך לסכם שוב? זה מספיק ברור?

אז מה שלמדנו, לפי דעתי זה חשוב: שכל מה שאנחנו לומדים מהמקרא זה לא מהשכל האנושי. אני מקווה שאני הצלחתי להדגיש את זה. וזה ההבדל שיש בין הפילוסופיה ולימודי קודש. פילוסופיה זה משהו אחר. פילוסופיה זה החכמה של השכל הטבעי. ויכול להיות חכמה נפלאה, נוראה. זה לא אומר שזה חכמה פרימיטיבית. טבעי זה לא פרימיטיבי, זה יכול להיות מאוד מתוחכם, אבל זה טבעי.

אחד מרבותיי אמר לי פעם שהפילוסופיה זה החכמה של השאלות, והתורה זה החכמה של התשובות. זה מובן מה שאני אומר? כדי לדעת לשאול צריך לפלסוף. אבל כדי להבין צריך ללמוד, זה משהו אחר. התורה באה כתשובה. אבל מי שאין לו שאלות, אין לו תשובות. זה ברור.

אני רוצה לצטט משהו אחר שקיבלתי מאחד ממורי, הרב שניאורסון, לא האדמו"ר מהליובאוויטש, בן דודו.³¹ למדתי ספר התניא איתו בפריו לפני... לפני המבול [צחוק]. הוא אמר לי פעם: מי שלא למד קבלה – אינו בן אדם. כי ההגדרה של 'אדם' זה מי שיש לו דעה, "הנותן לאדם דעת". אבל מי שלא למד גמרא אינו יהודי. אז מה חמור יותר? לא להיות אדם, או לא להיות יהודי? [צחוק]. אז יש הרבה תלמידי חכמים שלומדים גמרא ולא לומדים קבלה. מה חסר להם? [צחוק]. קבלה בלי גמרא אי אפשר להבין, אבל... גמרא בלי קבלה אפשר להבין, אבל זה אסון! זה חכמה בלי חכמה. זה העניין של הערב רב [צחוק]. יש שאלה?

קהל: כן. אנחנו נמצאים בעולם הטבע כעת...

מניטו: לא לא, לא אמרתי את זה. בסוף אמרתי: אנחנו נמצאים בעולם הבריאה שנהפך לטבע. זה לא עולם הטבע.

קהל: כרגע, כאשר ייכתב הפסוק "ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי". עכשיו, יום השביעי יהיה שייך לעולם שנהפך לטבע, או שיחזור להיות עולם הבריאה?

מניטו: לא, יום השביעי – אז עבר. "ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי" זה במוצאי שבת. אז היום השביעי עבר כבר, נכנסים ביום השמיני, שהוא למעלה מהטבע. יום השמיני. יום השמיני הוא היום המשיחי.

קהל: אותו "יום שביעי", ייחשב כיום של עולם הבריאה או של עולם הטבע?

מניטו: לא! של עולם הבריאה שהיה בבחינת הטבע, ושנכנס ועבר!

אני רוצה לתת דוגמה אחת כדי שתבינו את עומק הדברים. היום בשבוע שהוא קדוש למוסלמים זה היום השישי. היום בשבוע שהוא קדוש לנוצרים זה יום הראשון, דהיינו – לאמיתו של דבר – ממחרת היום השביעי. הם אומרים שכבר יום השביעי נגמר, שהמשיח הגיע, ואנחנו נמצאים כבר ביום השמיני. לכן הם מקדשים את יום הראשון שבא מאחרי השבת. המוסלמים חושבים שאנחנו נמצאים עוד ביום השישי, שלא הגענו לשלב שיש בחירה לאדם. כי למוסלמי זה גידוף לחשוב שיש בחירה לאדם. הבורא הוא כל יכול, רק הוא מתפקד. מי שמבין את הדת המוסלמית, אז הוא מבין למה הם מקדשים את היום השישי. זה מובן? ואת הנוצרים – יום השמיני. לאמיתו של דבר באיזה יום אנחנו נמצאים? יש כבר בחירה לאדם, ויש עוד בחירה לאדם, לא הגענו ליום שעברנו את ההכרחיות לפתור את הבעיה המוסרית. אנחנו עוד בעולם שצריך להבדיל בין טוב ורע, לא הגענו לעולם העליון שהוא היום השמיני. אז הנוצרי אומר שבבחינה רוחנית הוא חי עם המלאכים, ולכן הוא שונא את היהודים... [צחוק].

לאמיתו של דבר אנחנו ביום השביעי. ומתקרבים לסוף ששת אלפים שנה של היום השביעי, מתקרבים ליום השביעי של יום השביעי. זה מובן מה שאני אומר? ויום השביעי של יום השביעי

זה מה שאנחנו קוראים 'ימות המשיח'. אז מכיוון שאנחנו מתחילים שבת בערב שבת, לפני החשיכה, אז אנחנו כבר בזמן. אני רוצה רק להסביר לכם את זה: הגימטריה של ערב³² זה 272. א ששת אלפים פחות 272 זה 5828. זה השנה שהתחילה למחרת מלחמת ששת הימים. שנת תשכ"ח. אחרי מלחמת ששת הימים נכנסנו ערב שבת.

קהל: אז המשיח לא יגיע מחרתיים כמו שחב"ד אומרים.

מניטו: זה עניין אחר. זה עניין אחר. לא לא, זה נושא אחר לגמרי. הם מחכים דבר שכבר קרה [צחוק]. כי המדינה קמה בתש"ח. הם דומים לאנשים שנמצאים כבר באור היום, ואומרים: "עוד מעט יהיה אור". [צחוק] טוב, זה נלמד אחר כך.

שיעור 2: בירור הנחות יסוד במחשבה, בהיסטוריה, ובמוסר על בסיס תורת ישראל

הגדרת המושג 'נס' על רקע המחלוקת הפילוסופית בין הפרגמטיזם והרציונליזם

רק אני מזכיר שלמדנו את פרק מעשה בראשית לפי הנושא של הקדמה לסיפור תולדות האדם. התורה מתארת לנו מה המצב של העולם כדי שההיסטוריה של האדם יכולה להתחיל. רק בקצרה, מה שלמדנו זה הנושא של "שבת של הבורא". באיזה שלב של מעשה בראשית, העולם מספיק מוכן כדי להיות הבית של האדם, ולכן התורה מספרת שהבורא "שבת מכל מלאכתו אשר עשה" (בראשית ב ג). והמדרש מסביר (בראשית רבה יא י): מכל מלאכתו שלו, דהיינו: מלאכת עולמו, כבורא, ולא שבת ממלאכת רשעים וצדיקים. דהיינו: המשמעות המוסרית של ההיסטוריה של האדם. שבת כבורא, אבל לא שבת כמשגיח של ההיסטוריה.

וכל היעד של המסר הזה של הפרק הראשון של מעשה בראשית, זה כדי להסביר לנו למה הבריאה נהפכה לטבע, וההבדל זה: הבריאה – זה עולם שאומר מעצמו שיש לו בורא. והעולם שלנו לא כך. יש לכל הבריות בחירה מוחלטת לתפוס את העולם כבריאה או כטבע. רק דרך האמונה אנחנו יודעים – מכיוון שהתורה אמרה לנו – שהטבע שלנו לאמיתו של דבר זה בריאה שהפכה להיות טבע. ולמה? כדי שההיסטוריה של האדם יכולה להתחיל, דהיינו: כדי שהאדם יהיה לו מספיק בסיס של בחירה צריך שתהיה חוקיות של חוקות הטבע. צריך דטרמניזם במשמעות הלועזית כדי שהבחירה תתקיים.

בפילוסופיה הכללית שני מושגים האלו: החוקיות של העולם והבחירה שלה אדם – זה מושגים מנוגדים, יש סתירה ביניהם לפי התפיסה של הפילוסופים. ולכן הפילוסוף מתקשה להסכים לבחירה של האדם. מכיוון שאם יש חוקיות בטבע, ויש, אין שום סיבה שיהיה יוצא מן הכלל שיהיה האדם. ולכן אם יש חוקיות בטבע, גם חיי האדם הם תחת אותה החוקיות, ולכן הפילוסוף כפילוסוף מתקשה לאותו מושג.

יש פילוסופים שמסכימים למושג של הבחירה. אבל זה דרך האמונה, לא דרך הפילוסופיה. לפי הסברה, לפי השכל, הם מתקשים לתת בסיס לרגש של הבחירה שיש באדם. וסוף סוף אומרים שזה אשליה, מכיוון שלפי השכל הפשוט אין סיבה – כפי שאני אמרתי – שיהיה יוצא מן הכלל בטבע. ומכיוון שהאדם הוא חלק מהטבע, ואם יש חוקיות בטבע, ויש, אז גם חיי האדם הם תחת אותה החוקיות. וזה המנטליות המאגית, נאמר, של הדתות האסטרולוגיות. שאנחנו מוצאים: זה אותו אופי של דרכי חשיבה, בלי הצד הדתי במלוא המובן, בחשיבה של הפילוסופים. הם חושבים באותו דרך, באותו תפקוד של השכל כמו שחשבו אצל עובדי האלילים של האסטרולוגיה בדורות הקדומים. דהיינו: הכול תחת החוקיות של העולם. ולפי התורה אין שום סתירה. להיפך: התנאי של הבחירה של האדם זה החוקיות של הטבע. כדי שהבחירה של האדם יכולה להתקיים ולהתפתח, צריך שהבית שלו, העולם שלו, יהיה עולם טבעי במובן של אנשי המדע, דהיינו: כל דבר בעולם יש לו חוק, ואין לו יוצא מן הכלל, אלא אם יש נס.

ולכן אני רוצה להתחיל בזה: מה זה ה'נס'? זה שבירה של חוקיות הטבע.

ולכן יש רק שתי אפשרויות: או אנחנו חושבים שמלכתחילה החוקיות של הטבע – היא מלכתחילה של ההיסטוריה של הטבע. דהיינו: זה התפיסה הרציונליסטית³³ כי החוקיות של

הטבע היא טרנסצנדנטלית על העובדות, על המצבים של המאורעות של ההיסטוריה, מלכתחילה. זה התפיסה הרציונליסטית. אין שום מקום למושג של נס. אם מלכתחילה יש חוקיות, אין שום סיבה שיהיה יוצא מן הכלל. פילוסוף, אפילו תאולוג, איש דתי מאמין - אבל לפי דרכי החשיבה הרציונליסטית - לא יכול לחשוב על הנס. וכש... למשל, זה בעיה אצל הרמב"ם. כשהרמב"ם אומר: "יש תחיית המתים, אבל זה נס" הוא רוצה לומר שאין אנחנו מסוגלים לתפוס, להבין, את המשמעות של היוצא מן הכלל הזה. אחרי המיתה הטבעית - שתהיה תחייה? זה לא שייך לחוקות הטבע. זה יוצא מן הכלל כלפי החוקתיות של הטבע. ולכן, מכיוון שהרמב"ם הוא איש מאמין, אז הוא מאמין שיש תחיית המתים, אבל מיד הוא אומר: "זה נס, זה למעלה מהשכל".³⁴ דהיינו: מי שחושב שהטבע הוא טבע מעצם מהותו, אין מקום למושג של נס.

יש אסכולה אחרת: זה הפרגמטיזם,³⁵ כפי שאומרים בלועזית. שמה שאנחנו אומרים 'חוקיות הטבע' זה רק התוצאה של ההרגל של השכל שלנו שרואה את הדברים ככה. מכיוון שהוא מתרגל לראות את הדברים בעולם ככה, אז הוא חושב שיש חוק שגורם את המצב של הדברים. אלא זה רק הרגל של התפיסה שלנו. החוקיות איננה בטבע, אלא בשכל. ולכן זה בדיעבד מהתופעות או מהמאורעות שיש בעולם שהשכל האנושי רואה - אבל זה בא מצידו - איזה מין חוקתיות. ולכן באותה תפיסה גם כן אין מקום לנס, מכיוון שסוף סוף זאת אומרת שהכול הוא נס, אין חוקיות. זה רק הרגל של התפיסה שלנו, של החושים שלנו.

זה האסכולה הרציונליסטית - שאיננה יכולה להסכים, אלא בבחינת אמונה, שיש יוצא מן הכלל שיהיה הנס. והאסכולה הפרגמטיסטית - שאין שום משמעות למושג של נס, מכיוון שאין חוקיות. אין חוקיות במציאות החיצונית, במציאות האמיתית של העולם. החוקיות זה רק אשליה של השכל שלנו שמתרגל לראות את הדברים ככה.

קהל: מי משתייך לאסכולה הפרגמטיסטית? מי הפילוסופים שעוסקים באסכולה השנייה?

מניטו: למשל ויליאם גיימס.³⁶ כל הבריטים, אנגלו-סקסים בדרך כלל. הלטינים הם יותר רציונליסטיים, ואנגלו-סקסים הם יותר פרימיטיביים... [צחוק מהקהל ומניטו].

אבל דעת התורה היא לא זה ולא זה: העולם התרגל להיות סוף סוף כמו שהוא. ובאיזה שלב מסוים, כשהיה מספיק מוכן להיות הבית של האדם, הכול נטבע בחותמו של הקב"ה וזה נקרא 'טבע'. וזה מסביר למה הדברים הם כמות שהם, ואין שום הכרח מלכתחילה שהדברים יהיו כמו שהם. אלא הכול התרגל מההתחלה להיות ככה. וכשהאדם מופיע באותו עולם - שהיה משתנה בכל רגע, זה עולם היצירה, זה עולם של ששת ימי המעשה - מיד כשהאדם מופיע הכול סגור, והבריאה נהפכה לטבע במצב שהייתה, באותו יום השישי.

ולכן באותה תפיסה יש מקום לנס בטבע, מכיוון שהטבע הוא התוצאה של הרגל, והרגל אפשר לשבור. וגם הנס זה שבירה של ההרגל. וגם שבירה של הרגל - של כל הרגל - זה נס. זה מובן מה שאני אומר? ולכן העולם התהווה ככה. הזוהר³⁷ מסביר את זה: כי האותיות זה מלשון 'אתא'. לשון 'אתא' בארמית זה מה שבא אחר כך. דהיינו: כל השמות היו בלי אותיות. האותיות באו אחר כך. זה מדיעבד של ההיסטוריה. אני רוצה להסביר איזה משנה ותתפסו, אפשר לתפוס את זה ביותר קל. המשנה אומרת: "דע מה למעלה ממך, ואי אתה בא לידי עברה": "דע מה למעלה ממך, עין רואה ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים" זה המוסר של פרקי אבות. זה הפשט. אבל לפי הקבלה מסבירים את אותה משנה ככה: "דע! מה למעלה - ממך". דהיינו: הכול מתרחש, ובדיעבד של מה שקרה, אז החוק ששולט על העניין בא אחר כך. "דע! מה למעלה?" בא "ממך".³⁸ זה באותה משמעות.

ולכן רציתי רק להגיע למקום של המושג 'נס' באותה תפיסה של התורה. רק באותה תפיסה יש מקום למושג 'נס' לפי השכל, לאו דווקא לפי האמונה כמו אצל הרציונליסטיים. ולאמיתו של דבר הבעיה האמיתית אצל אנשי הדת הרציונליסטיים זה: אם תופסים מספיק ההבדל בין נבואה ופילוסופיה. אפילו אצל הרמב"ם, זה קשה מאוד להחליט מה הוא רוצה לומר. האם הוא מאמין שדברי תורה זה נבואה? או אם הוא יודע שנבואה זה קיים - וזה משהו אחר מפילוסופיה דתית. מה זה הפילוסופיה הדתית? זה האדם שחושב על איזה מושג 'אלוקים'. נבואה - זה אלוקים שמדבר לאדם. אין שום יחס לשתי התפיסות האלו, זה או זה, או זה.

ההשפעה האוניברסלית של סיום הנבואה

ולכן נביא יכול להבין את השאלות של הפילוסופיה, אבל פילוסוף לא יכול להבין את התשובות של הנבואה. אלא אם כן הוא צריך להסכים על מה שהיה בבחינה היסטורית - זה למדנו בשיעור הראשון - שהייתה תקופה בהיסטוריה של העולם שהנבואה הייתה דבר מציאותי, יומיומי. אותה תקופה הסתיימה. זה אלפיים ושש מאות שנה שהנביא האחרון דיבר, זה מלאכי הנביא. זה סוף בית ראשון. ואחרוני הנביאים זה מה שנשאר מאותה תקופה של בית ראשון.

וזה מעניין להבין למה הנבואה הסתיימה. יש רק הסבר אחד, זה ההסבר של הכוזרי, של הריה"ל, של ר' יהודה הלוי.³⁹ הוא הסביר את זה ככה: כל עוד שאנחנו נמצאים בתקופה של המין האנושי עד האומה הישראלית - התקופה של יציאת מצרים - הנבואה הייתה עובדה שכיחה אצל כל אומות העולם. ומהזמן שישראל היה לעם, אז היה הבדל מהותי בין הנבואה השייכת לאומות העולם: זה נבואת יחיד, איש אחד, בשיעור קומה של אדם אמיתי שהיה מסוגל לתפוס דברי הנבואה - אני מדבר על אומות העולם - כל אחד לפי האופי הנפשי של התרבות שלו. אבל הנבואה אצל עם ישראל זה נבואה של כלל ישראל. כל הנביאים של ישראל אומרים אותו דבר. כל נביא יש לו הסגנון שלו, אבל כולם אומרים אותו דבר. זה הנבואה של כלל ישראל. אצל אומות העולם כל אומה ואומה יש לה נביאים משלה, ומה שאומר נביא זה, זה סותר מה שאומר נביא אחר, וכן הלאה. מכיוון שזה עובר דרך הייחודיות של כל אומה ואומה. מכיוון שהזהות הכלל אנושית של "אתם קרויים אדם"⁴⁰ נשארת רק אצל העברים, אצל האומה העברית, אז בישראל הנביא קולט את הנבואה מבחינת כלל-אנושות. ואצל אומות העולם זה חוויה אישית של כל נביא ונביא. אבל מכל מקום, אחרי יציאת מצרים, כשישראל קיבל את התורה דרך הנבואה, הנבואה הסתיימה אצל אומות העולם ומתחילה סוף סוף תקופת הפילוסופיה. ואצל ישראל הנבואה ממשיכה עד חורבן בית ראשון.⁴¹

ואם כן, עד אותה תקופה של חורבן בית ראשון, גם אצל אומות העולם היו יחידים שהיו מסוגלים להבין עוד את הנבואה שלהם-עצמם. כשהאומה הישראלית נהרסה בחורבן בית ראשון, והפיזור של שבטי ישראל התחיל בגלות בבל - הנבואה הסתיימה. ולכן אצל אומות העולם לא היו מסוגלים להבין את נבואתם-עצמם. ולכן זה מתחיל העידן של המיתולוגיה אצלם: הנביאים הקדמונים אמרו, אבל לא מבינים מה אמרו. יש מי שמאמין, יש מי שלא מאמין. יש איזה ניחוש שזו היתה חכמה עמוקה מאוד, אבל שכחו במה מדובר, מכיוון שלא הייתה שום אפשרות לזהות בעולם באותה תקופה במה מדובר. אצל עם ישראל זה מתחיל אחרי תקופה של עזרא ונחמיה. עד עזרא ונחמיה זה תקופת הנבואה, מעזרא ונחמיה זה תקופת החכמה. עד עזרא ונחמיה - זה התקופה העברית, מעזרא ונחמיה - זה התקופה היהודית. וההבדל זה סיום הנבואה. אז מכיוון שהיהודים המשיכו להבין את הנבואה של העברית לא הייתה פילוסופיה בישראל. הפילוסופיה התחילה באומות העולם. יש פילוסופים יהודים, אבל

הם פילוסופים יהודים בבחינת יחיד שלא מבין את הנבואה של העם העברי, ולכן הוא בבחינת יחיד חי את אותה חוויה של אומות העולם - שלא ממשיך להבין במה מדובר. ולכן ההנחה שלו [היא] שלא הייתה התגלות אלוקית, מכיוון שסוף סוף מה שנשאר זה דברי הבל, המיתוס. זה מובן מה שאני אומר?

לכן הזכרתי את זה כדי להבין שיש שתי תפיסות: התפיסה של הנביא - התפיסה של מי שמבין דברי הנבואה, והתפיסה של הפילוסופיה. והן הפוכות. הפילוסוף הוא בן אדם ששואל את החכמה. הנביא הוא בן אדם דרך מי [שדרכו] החכמה מדברת. וזה שני עולמות שונים לגמרי.

אז אני חוזר לעניין שלנו. כל פרק מעשה בראשית זה הקדמה כדי לתאר את זהות העולם שלנו. זה בריאה - דהיינו יש בורא, אבל בורא שמסתתר דרך הטבע כדי שההיסטוריה של האדם יכולה להתחיל. המדרש מסביר את זה באופן פשוט מאוד: כשהמלך הוא נוכח, העבד אינו חופשי, הוא משועבד,⁴² אין מקום לבחירה של העבד כשהמלך נמצא באופן ברור. ולאמיתו של דבר יש תכלית לאותה שבת של הבורא, והבריאה צריכה לחיות היסטוריה כדי לגלות מה הזכות שלה להתקיים. ולכן צריך בסיס לבחירה בין טוב לרע, וכדי שיהיה בסיס לבחירה צריך שהטבע יהיה טבע. טוב, פחות או יותר זה העיקר ממה שלמדנו בשיעור הקודם. הייתה עוד שאלה?

ויהי כן: הבחירה החופשית של הארץ

קהל: כן. אתה אמרת שהעולם התרגל להיות כך. למה שהוא לא נבנה או נברא - בכוונה תחילה - להיות כך?

מניטו: אה, זהו. תשמע אני רוצה להסביר את זה ככה. למשל, אולי ניקח דוגמאות שלמדנו כבר. אתם זוכרים מה שלמדנו, כל פעם שהתורה אומרת "ויהי כן". למה התגובה של העולם לאמירה של הבורא איננה - כפי שאתה אומר - תגובה לגזירה? מכיוון שיש אפשרות לבריאה לתת תשובה לאותה אמירה לפי כוחה. אם זה מצליח - זה אותו דבר, זה ממש אותו דבר. אבל אין גזירה של הבורא. יש רצון הבורא. הבורא רוצה להיות, רוצה לראות כך או כך. זה מה שאומר: "אני רוצה את זה, ויש לך יום שלם כדי להצליח". וזה הסיפור של מעשה בראשית. והתורה מספרת איך העולם הצליח לעשות רק דברים דומים למה שהבורא ביקש. זאת אומרת שעד בריאת האדם יש חלק של בחירה בעולם עצמו, ואותה בחירה נסגרה כשהאדם נברא, ורק האדם יש לו חלק של אותה בחירה. וכל אחד לפי המדרגה שלו. זה מובן?

אז אולי ניקח איזה דוגמה מאפיינת לפי המדרש. זה בפרק ראשון, תקראו את הפסוק יא. אז הפסוק אומר את זה: **"וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים"** - זה כאילו הבורא אומר מה הוא רוצה לראות בעולם. **"וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים, תְּדַשֵּׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מִזֵּרִיעַ זֶרַע"**. שהארץ תוציא ממנה, מעצמה, את הדשא. **עֵשֶׂב מִזֵּרִיעַ זֶרַע, עֵץ פֶּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינּוֹ, אֲשֶׁר זֶרַעוֹ-בּוֹ עַל-הָאָרֶץ; וַיְהִי-כֵן"** מהו ה"כן"? ה"כן" הזה? פסוק יב מסביר: **"וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מִזֵּרִיעַ זֶרַע, לְמִינֵהוּ, וְעֵץ עֹשֶׂה-פְּרִי אֲשֶׁר זֶרַעוֹ-בּוֹ, לְמִינֵהוּ"**. בפסוק יא מה שרצה הבורא זה עץ פרי. מה שהארץ הוציאה ממנה זה עץ עושה פרי. יש הבדל. אז נקרא מה שאומר רש"י על זה, הוא מביא מדרש: **"עֵץ פֶּרִי: שִׁיחַ טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי וְהָיָא - הָאָרֶץ - לֹא עָשְׂתָה כֵן אֶלָּא וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ עֵץ עֹשֶׂה פְּרִי וְלֹא הָעֵץ פְּרִי לְפִיכָךְ כְּשֶׁנֶּתְקַלְקַל אָדָם עַל עוֹנוֹ שֶׁלּוֹ נִפְקְדָה גַם הָיָא עַל עוֹנָה וְנִתְקַלְלָה"**. דהיינו: עד שאדם הופיע בעולם, אותה הבחירה היתה בכל העולם כולו, באופן כללי. אנחנו נמצאים בששת ימי המעשה, לפני היום השביעי שהוא השבת של הבורא, שהוא יום של הטבע. והכל משתנה בין רגע באותם ששת ימי המעשה. ולכן מכיוון שהארץ... יש שתי גרסאות: או לא יכלה, או לא רצתה לעשות

מה שרצה הבורא, דהיינו - עץ פרי, היא הוציאה ממנה רק עץ עושה פרי. וההבדל הזה זה חטא, כי חטא זה מלשון להחטיא את המטרה, זה חטא. וכשאדם הופיע בעולם אז כל העולם כולו נהפך לטבע, רק האדם הוא בעל הבחירה, ולכן החטא של הארץ נפקד בחטא של האדם. זה מובן?

[הערה מהקהל] רק דקה, אני רק אוסיף משפט: ולכן מה שאנחנו לומדים פה מהפשט של המקרא בעברית, מורה תמונה שונה לגמרי מהיחס בין הבורא לבין העולם. זה לא Diktát, זה לא גזירה שהדברים יהיו ככה ואין מקום לבחירה, אלא רצון של הבורא. והמקובלים מסבירים שהרצון הזה בונה 'צנורות'. כי צ.נ.ו.ר זה אותיות ר.צ.ו.ן,⁴³ ודרך אותם הצנורות בא השפע שעוזר לכלי של העולם לעשות כרצון הבורא. אבל יש בחירה למטה. דע! מה למעלה - ממך⁴⁴. מה היתה השאלה?

קהל: יש איזה התייחסות לארץ כבעלת מהות.

מניטו: מכל מקום - כגוף חי. כגוף חי.

קהל: עם רצון.

מניטו: ויש הרבה מצוות בתורה שמסבירות את זה. למשל: בל תשחית. מכיוון שהבריאה עצמה זה גוף חי. שוב - עד שנברא ה[אדם] כל העולם כולו היה במצב של בחירה. והאדם הוא המייצג את העולם כולו, וכל הבחירה היא נמצאת עכשיו - בגלוי - באדם. וגם באדם - כל אחד, כפי שאני אמרתי, לפי המדרגה שלו. לא כולם שווים בכוח הבחירה. אלא ברצון - כן. הרצון הוא בעל בחירה באופן מוחלט, הרצון. אבל לא האדמה, לא הנפש. יש הכלי של הרצון שהוא הגוף, שנותן פחות או יותר לאותו רצון את הכלי.

מציאות הרע ושבירת הכלים

קהל: סליחה? איפה נמצא את הבעיה של הרע? [למעלה]. זה בא מה...

מניטו: לא, זה בא מההבדל בין⁴⁵ מחשבת הבורא: 'יהי זה העולם השלם, זה מחשבת הבורא, מחשבת הבריאה, זה העולם הבא, זה בשלמות, והעשייה של אותה בריאה - יש הבדל. בעולם המציאותי, בעולם של העשייה יש הבדל. ולכן באותו הבדל זה המקום של ה... המדרש אומר: "אין רע יורד מלמעלה" (בראשית רבה נא ג). כשזה מגיע למטה, לפי כוח הכלי שמקבל, אז אנחנו מוצאים את זה: טוב או רע. ולכן, לפי אותה שאלה: הרע שיש בעולם יש שתי רמות, יש שתי מדרגות. יש רע בעולם שלא בא מחטא האדם, שבא מתפקוד העולם עצמו, כעולם. בלשון המקובלים זה התוצאה של 'שבירת הכלים'.⁴⁶ וזה קצת יותר עמוק מזה: השורש של הרע שבא מהחלל עצמו, מהעובדה שיש בריאה שהיא שונה מהבורא. כדי שהבריאה תתקיים היא צריכה להיות שונה מהבורא. אם יש שוויון ביניהם - אין בריאה, הכול נבלע בבורא. ולכן התנאי לקיום העולם - שיהיה שונה משלמות הבורא. זה כבר ההתחלה של הרע. ולכן יש פסוק בנביא, בישעיהו: שהקב"ה "יוצר אור ובורא רע" (ישעיהו מה ז). בריאה זה רע. מה זאת אומרת? בריאה זה כבר משהו אחר מהבורא, זה כבר פחות, זה כבר רע⁴⁷. ולכן זה לא בא מהבורא, זה בא מהבריאה. יש צורה של הביטוי בגמרא: זה "מברייתו של עולם".⁴⁸ לא אומרים "מבריאת העולם", אלא "מברייתו של עולם". זה בא מצד העולם. זה מובן ההבדל?

קהל: זה [בתנאי] שיש בריאה. אם לא היה בריאה.

מניטו: זהו. ולכן צריך להבין שיש שתי אפשרויות:

או להבין שזה תוצאה ממשוה שקרה, שהכריח את הקב"ה לברוא את העולם. וזה המנטליות של הדתות הפגאניות: שהבורא היה מוכרח לברוא את העולם, מכיוון שזה תוצאה מאיזה תקלה שהייתה למעלה, כן? למשל אנחנו מוצאים דבר דומה בנצרות, לא בדיוק כמו שבדתות הפגאניות, אבל משהו דומה.

ונשגב ה' לבדו ביום ההוא

או שהמטרה של הבורא הייתה כולה חסד. להשפיע, לתת. לברוא זה לתת הוויה לזולת. אבל כדי שזה יהיה אמיתי צריך הזכות של הבריאה. ולכן ההסבר של המקובלים הוא הכי פשוט: מלמעלה למטה זה מחדס לדין. אז הבריאה, הממד של הבריאה, ההתפשטות של העולמות זה מחדס גמור לדין גמור. ואחר כך מתחיל התיקון: מדין לחסד. רק כשנגיע לגמר התיקון אז מתגלה מטרת הבריאה. כל השלבים מדין לחסד – ואחר כך אני אסביר פסוק על זה – זה השלבים של הקניית הזכות להיות נברא, למפרע. יש פסוק שאומר: **"ה' לבדו ביום ההוא"** (ישעיהו ב יא). מה זאת אומרת **"ה' לבדו ביום ההוא"**? לפי הפשט לא יהיו אלילים, רק ה' לבדו, כל העולם כולו יכיר באחדות הבורא. אבל לפי הקבלה זה יותר מדויק: כי אנחנו רואים שהשם שמופיע במעשה בראשית, בפרק של הבריאה, זה השם **"אלוקים"**. **"בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ"**. ואחר כך, כשמתחילה ההיסטוריה של האדם זה **"יקוק אלוקים"**: **"ביום עשות יקוק אלוקים ארץ ושממים"**. השם **"אלוקים"**⁴⁹ שייך לעולם הזה, **"אלוקים"** זה מידת הדין. העולם הזה הוא תחת שלטון הדין, הטבע, החוקיות. אבל המטרה של הבורא זה לא העולם הזה, זה העולם הבא. והוא מתגלה בעולם הבא בשם **"יקוק"**, ה'. ולכן יש שלושה שלבים: המצב של השם **"אלוקים"** זה על מעשה בראשית. אחר כך **"יקוק אלוקים"** זה כל התקופה של העולם הזה, תיקון הבריאה. כשמגיעים לגמר התיקון זה **"יקוק"** [ה'] לבדו. השם **"אלוקים"** מסתלק. זה מובן? רק **"יקוק"**, לא **"אלוקים"**.

רק דקה, אני רוצה להיות בטוח שזה מובן. הקב"ה, כלומר האינסוף, ברא את העולם – העולם הזה – בבחינת **"אלוקים"**. הוא התגלה בבחינת **"יקוק אלוקים"**, כדי להשפיע מידת הרחמים, כדי להגיע לתיקון העולם שהוא נברא בדין. ובגמר התיקון אז השם **"אלוקים"** נעלם ונשאר **"יקוק לבדו ביום ההוא"**. כן? מה השאלה?

קהל: אז למה **"אלוקים"** בריבוי? **"אלוקים"** זה מילת רבים.

מניטו: נכון, מכיוון ש... טוב, זאת שאלה – הייתי אומר **"פשוטה"** [צחוק] – זאת שאלה רגילה. מכיוון שהוא מכלול כל הכוחות. המילה **"אל"**, **"אלוק"**, **"אלוקים"** בלשון רבים זה כוח. אז מכלול כל הכוחות. והפסוק אומר: **"בראשית ברא אלוקים"**, **"ברא"** – לשון יחיד.

אבל יש דבר מעניין במדרש. המדרש מסביר את זה ככה: שאלו חכמי יוון לחכמי ישראל כמה אלקות היו לברוא את העולם⁵⁰ [מקור – לא מצאתי, למרות שזה מפורסם לדעתי]

ומכיוון שגם אתם אומרים **"אלוקים"** בלשון רבים. אז התשובה של חכמי ישראל הייתה, לפי הפסוק: **"ביום ברא אלהים אדם"** (בראשית ה א) על פני האדמה. ואתם רואים שכתוב **"ברא"** בלשון יחיד. אז המפרשים שאלו: למה לא השיבו לפי הפסוק הראשון: **"בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ"**? והתשובה היא חשובה מאוד: כי כל מה שנברא בעולם אפשר לייחס את כל בריאה ובריאה לבורא אחד. חוץ מהאדם. יש באדם דואליות בלי סוף. לכן כתוב, תיקחו

פסוק ז' של פרק ב' - לכן כתוב ביצירתם: "וַיֵּצֵר אֶת הָאָדָם" עם שני יו"דים. אתם רואים "וַיֵּצֵר"? יש שני יו"דים. וכשמדובר על שאר בעלי חיים, זה פסוק יט: "וַיֵּצֵר ה' אֱלֹקִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" זה "וַיֵּצֵר" ביו"ד אחד. אתם רואים? יש פה איזה רמז שהגמרא מסבירה: יש שתי יצירות באדם, אין דבר כזה אצל הבעלי חיים.⁵¹

אז ההסבר הוא ככה: יש שתי פרצופים באדם. למשל יש איש ואישה, אח ואח. יש הבדל בין כל אחד ואחד. וכל אדם הוא רק חלק מהאישיות שלו. ולכן אפשר להסביר כל בריאה לשורש אחד, אל אחד שברא אותה, אבל האדם - אי אפשר. כי יש סתירה באדם עצמו בין שתי כוחות תמיד, בעיקר יצר טוב ויצר רע. לפי השכל הטבעי אי אפשר להבין: כי מי שברא את היצר הטוב, ברא את היצר הרע, וזה החידוש של התורה. אף על פי שיש הבדל עצום בין יצר טוב ויצר רע - "וַיֵּצֵר" בשני יו"דים זה שני יצרים, דהיינו: יש תכלית לזה. ולכן בבחינת השכל הטבעי השאלה היא על האדם, לא על שאר הבריות בעולם. ולכן חכמי ישראל השיבו דווקא באותו פסוק שמדבר על האדם: "ביום ברוא אלוקים אדם על אדמה".

השפעתה של התפיסה המונותאיסטית על עולם המוסר

וזה ההבדל בין התפיסה היוונית והתפיסה העברית. התפיסה העברית היא מונותאיסטית, מוניסטיט לגבי האדם: אף על פי שיש יצר טוב ויצר רע האדם הוא אחד. התפיסה היוונית היא דואליסטית. והרמב"ם הסביר בשמונה פרקים משהו עמוק על זה. כי רק אצל האינוחוד של הנפש של האדם נותן בסיס לאחריות המוסרית.⁵² אם יש שתי רשויות שבראו את האדם האדם יכול לטעון: זה לא החלק שלי. תפסתם את זה?

קהל: יש כאלה שעושים את זה.

מניטו: יש כאלה שעושים את זה. למשל, אני רוצה להסביר לכם דוגמה אחת בפילוסופיה: בעברית אין מושג כזה 'המצפון'. זה עברית מודרנית, כן? המצפון - כדי לומר את החלק של הנפש שרגיש למוסר, המצפון. זה מילה יוונית, ואחר כך זה התפשט במילה לטינית: Conscientia. ואין מושג כזה בעברית. אלא כשחכמי הדקדוק רצו לתרגם את המילה היוונית - שיש 'אני' ויש 'המצפון שלי', וזה שני דברים שונים - אז הם חיפשו איזה מילה בעברית. ומכיוון שבאותה תקופה היו מגדירים את כוחות הנפש כדבר צפון, אז עשו את המילה 'מצפון' כדי לומר את החלק של הנפש שהוא הנפש המוסרית שלי. אבל בעברית אין הבדל בין 'אני' ו'נפשי'. אין בסיס בלשון הקודש, נאמר בלשון העברית, למושג כזה: "המצפון אומר לי משהו, אבל אני אחר". תפסתם את ההבדל?

קהל: סליחה, אני לא כל כך הבנתי. אתה אמרת שאפשר להסביר כל הבריאה לפני האדם על ידי אלוקים אחד, אבל הבריאה עצמה של האדם, בגלל הדואליות, היא שונה. אבל האם זה אומר שזה גם שאלוהים היה שלם באותו רגע או שקודם, זאת אומרת...

מניטו: לא לא. בדו-שיח הזה בין חכמי יוון לחכמי ישראל הם דיברו על השאלה העיקרית כפי שאתה מסביר. נניח כל שאר העולם אפשר להגיע לאיזה אלמנט בסיסי שהוא יחיד. העץ, הבעל חי, כל דבר שבעולם. אבל כשמגלים את הזהות של האדם יש שתי רשויות. ולן השאלה "כמה אלוהים יש?", יש לה בסיס רק לגבי האדם. והתורה מסבירה - וזה החידוש של התורה לגבי כל שאר הדתות - שאל אחד ברא גם החלק הטוב, וגם החלק הרע של האדם. ולכן יש...

[הפסקה בהקלטה]

מניטו: צריך להבין את זה, זה תופעה חשובה מאוד במשך ההיסטוריה. רק עם ישראל קיבל את התורה כחוק הגורל של האדם. בכל שאר התפיסות בעולם יש גורל דתי, רוחני, פילוסופי, תרבותי, אבל שהוא לא קשור למוסר. זה רק אצל עם ישראל שיש קבלת התורה. מכיוון ש... וזה נלמד מושג אחרי מושג דרך הלשון העברית. אם אני זוכר בשיעור הקודם למדנו את המושג של התשובה, שאין מושג כזה מחוץ ללשון הקודש, מחוץ ללשון העברית.

עבודת ה' בשני היצרים: הטוב והרע

ולכן, אולי אני אתן דוגמה אחת. יש פסוק שאומר: **וְאֶהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ** (דברים ו ה). רש"י מפרש: **"בשני יצריך"**. אז לפי הפשט, החידוש זה: צריך לעבוד את ה' לא רק דרך היצר הרע, אלא גם דרך... לא לא, סליחה [צחוק ממניטו והקהל]. דרך היצר הטוב, אלא גם דרך היצר הרע. אבל זה לא החידוש של רש"י, דווקא החידוש של רש"י זה ההיפך: כי לכפות על היצר הרע עבודה של ה' – זה הזכות של הבריאה כבריאה, פה יש איזה עבודה. מה זה 'עבודה'? הטבע שלי נוטה לצד אחד, אבל אני כופה אותו לצד אחר. זה העבודה. אבל החידוש זה לעבוד דרך יצר הטוב. כי יצר הטוב זה הטבע שלי, ולכן זה לא עבודה. ולכן זה יותר קשה לעבוד דרך יצר הטוב, מלעבוד דרך יצר הרע. זה מובן מה שאני אומר? זה החידוש של רש"י. אנחנו אומרים בתפילה של ערב שבת: **"לעבדך באמת"**. **"לעבדך"** דרך יצר הרע זה פשוט. אבל **"לעבדך באמת"**, שזה יהיה עבודה באמת.

אני רגיל לתת הדוגמה ההיא ככה: אתם יודעים שיש לנו איזה מין מנהג בערב שבת, או לפי הקהילות בשבת בסעודה שלישית, לאכול דג. אבל לאיזה טעם? לטעם של המצווה או לטעם של הדג? מהו הטעם? כשהטעם של הדג הוא לא טעם טוב, יש מקום לעבודה פשוטה – אני אוכל מכיוון שזה עבודה. אבל כשהאדם הוא טוב – וצריך שיהיה טוב, כפי שאני אמרתי, כי מה קורה פה... [צחוק ממניטו והקהל] ולכן זה קשה מאוד לעבוד ה' דרך יצר הטוב [צחוק]. זה החידוש של רש"י. למשל ביום כיפורים כפי שאתם יודעים יש שתי פסוקים: צריך להתענות בתשיעי לחודש ובעשירי לחודש. אז בעשירי לחודש זה דרך צום, בתשיעי לחודש זה דרך אכילה. וזה יותר קשה להתענות האכילה מלהתענות דרך הצום. זה דומה...⁵³

עבודת ה' בשמחה וביראה

קהל: סליחה, זה בגלל זה אז שהרבה אנשים מאוד דתיים שחושבים שצריך להיות להם רע כדי שהם יחשבו שהם טובים?

מניטו: אבל זה הטעות. לא לא, זה הטעות. וזה התגובה של החסידים נגד המתנגדים. לחשוב כי העצבות היא הרגש הדתי זה טעות. טוב, זה סיפור שלם מה בין החסידים והמתנגדים, אבל בכל זאת אנחנו רואים את זה: שהעולם היהודי מחולק בין שתי הגישות האלו.⁵⁴ רק בקצרה ואחר כך: יש שני פסוקים בתהלים: **עֲבַדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה** (תהלים ק ב) ויש פסוק אחר: **עֲבַדוּ אֶת ה' בְּיִרְאָה** (תהלים ב יא). אז למי שהטבע שלו נוטה לשמחה, התורה אומרת: **"עבדו ביראה"**, תוסיפו את היראה לשמחה. ומי שהטבע שלו נוטה ליראה, התורה אומרת: **"עבדו בשמחה"**. אבל דעת תורה שהעבודה היא בשמחה לפי הטבע, וצריך להוסיף יראה. כי שמחה ורק שמחה מביאה להיות פורק עול. יש אהבה ויש יראה, צריך שניהם. אז הפסוק השייך לחסידים זה **"עבדו את ה' בשמחה"** מכיוון שהטבע שלהם הוא טבע של יראים. ולכן הבעש"ט ביקש השמחה

בשבילים. המתנגדים זה ההיפך: מכיוון שהטבע שלהם זה הדיסקוטק [צחוק מהקהל] אז לומר להם: "עבדו את ה' ביראה", ולכן הם ביראה [צחוק]. אתם מבינים את ההבדל. לא לא, זה הפשט של הדברים. אז הנה הדוגמה שרציתי לתת פה.

תקציר תורת התולדות, והצבתה כפתרון לבעיות בחברה הישראלית, והמעבר מהזהות היהודית לזהות העברית

אז אני מציע לכם לדלג [על] כל מה שקרה בין אדם הראשון עד אברהם אבינו, זה סיפור שלם, צריך שנים כדי ללמוד את זה, משלב לשלב איך צריך לפתור את הבעיה המוסרית: כשיש שני אחים איך יכולים לחיות יחד. ואנחנו רואים שמההתחלה אין פתרון, יש כישלון מתמיד עד המבול. מהמבול - זה מתחיל החזרה, וסוף סוף אנחנו מגיעים לאיזה שלב של ההיסטוריה של המין האנושי לפי התורה, שאני רוצה להתחיל בו, אולי כהקדמה קצרה לזהותו של אברהם העברי, מה זה 'העבריות' בסיפור של התורה.

ולפי דעתי זה הנושא הכי חשוב בימינו אנו, כי זוהי הבעיה של החברה הישראלית. היינו כיהודים בגלות דרך אלפיים שנה, ובתקופה שלנו אנחנו חוזרים לעבריות של עם ישראל, וזה מביא את כל הבעיות שאנחנו חיים בחברה היהודית בדרך כלל, והישראלית בעיקר. התורה סיפרה לנו כבר את אותו סיפור. אני רוצה להדגים את זה ככה, באופן פשוט: אברהם אבינו נולד בגלות, בגלות בבל. לפי ההיסטוריונים – וזה טעות גמורה – מדובר באיש בבלי, שפתאום, באיזה יום, מוצא את עצמו עברי. אברהם נקרא "אברם העברי" במקרא⁵⁵. מה העברים עשו בְּבָבֶל? אנחנו יודעים שארץ כנען באותה התקופה של האבות נקראת "ארץ העברים". לכן השאלה היא מה העברים עשו בציוויליזציה של אותה תקופה, בתרבות של אותה תקופה, שהייתה תרבות בבל, אור כשדים. תקראו את פרק מ, ואני רוצה להסביר למה אותו פרק, פסוק טו. זה עניין של חיי יוסף. כשיוסף היה בבית כלא במצרים, וכשהוא מסביר את החלומות של שרי פרעה, הוא אומר להם באופן פשוט מאוד: **כִּי גִבַּרְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים**, והשרים של פרעה תופסים במה מדובר.⁵⁶ כמה עברים היו באותה תקופה בארץ כנען? יעקב ובניו. ושרי פרעה יודעים שזה נקרא "ארץ העברים", ופרעה יודע מה זה "עברי" ומה זה "ארץ העברים". ולכן השאלה שלנו היא למה העברים לא היו בארץ העברים אלא היו בבבל? זה מובן? כדי לחסוך זמן אני רוצה לשאול אותה שאלה, במשך כל ההיסטוריה שלנו, זה אותה שאלה: מה עשו העברים במצרים? מה עשו באירופה היהודים? ומה עושים בברוקלין? זה אותה שאלה.

קהל: מסחר.

מניטו: כן כן, לא רק זה. לא רק מסחר של... אני רוצה לספר לכם מדרש על תרח אבי אברהם.

קהל: תרח היה עברי?

מניטו: ברור! אברהם היה עברי. תקראו את פרק י, השושלת של שם. אני אקרא איתכם, מפסוק כ'. לא, אולי משהו יותר ברור. תקראו את פרק יא, נקרא מפסוק י – יא: "אלה תולדות שם", אז אני אקרא רק את השמות מדור לדור: **אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם בֶּן-מֶלֶךְ שָׁנָה וַיֻּלְד אֶת-אַרְפַּכְשָׁד. וְאַרְפַּכְשָׁד יָלַד אֶת שֵׁלַח. וְשֵׁלַח יָלַד אֶת עֵבֶר. תִּזְכְּרוּ אֶת עֵבֶר. וְעֵבֶר יָלַד אֶת פֶּלֶג. וּפֶלֶג יָלַד אֶת רָעוּ. וְרָעוּ יָלַד אֶת שְׂרוּג. וְשְׂרוּג יָלַד אֶת נַחֲוֹר. וְנַחֲוֹר יָלַד אֶת תָּרַח. שִׁילָד הָרֵן אֲבִירָם וְנַחֲוֹר. ולכן אנחנו רואים איזה שושלת שבאה משם דרך עֵבֶר, וזה האומה העברית. עבר יסד את האומה העברית. ולכן אברם בנו של תרח, בנו של עבר, הוא אברם העברי. זה הפשט של "אברם העברי". והמדרש מסביר איך אברם, כשהיה צעיר, חזר לאמונה של העברים, לאמונה באל אחד. תרח**

היה בונה פסלים, ואברהם הרס את כל הפסלים, והסביר לתרח כי איזה מאמין של עובדי עבודה זרה בא להביא מנחה לאיזה פסל, רבו ביניהם, והפסל הכי חזק הרס את השאר, ותרח אמר לו: לי אתה לא יכול להסביר את זה [צחוק המקהל]. אז אברהם אמר לתרח: השמע לאוזןך מה שאתה מוציא מפיך.⁵⁷ ואברהם גייר את תרח למונותאיזם העברי, שעד תרח זה שקע, שכחו את זה.

מה המשמעות של המדרש? תרח היה כהן גדול של אותה תרבות. הוא היה בונה להם את הסמלים של האמונות שלהם. וזה התפקיד של עם ישראל בכל התרבויות. זה מה שעשה יוסף במצרים, זה מה שעושים את היהודים בתרבות המערבית – הם בונים את האידאל של הגויים. זה מובן? זה מה שעושה כל יהודי ויהודי, כל אחד לפי הכוח שלו, בתרבות החיצונית, מתקופה לתקופה, מתקופה תרבותית לתקופה תרבותית. המדרש מסביר שבאותה תקופה היה רודן בבבל – זה נמרוד – ושהוא פלא מה שאומר המדרש. שנמרוד היה משליך את כל העברים ב"אור כשדים", דהיינו בתאי הגזים⁵⁸ של אותה תרבות.⁵⁹ והמשפחה של אברהם היתה מניצולי השואה של נמרוד. כל שאר העברים נאבדו. ולכן אברם יוצא מאור כשדים בתקופה של סיום של גלות שהגיעה לאיזה שואה. רציתי לתאר את ה... - זה הפשט של הסיפור – כדי שנבין כי אנחנו חיים מצב דומה מאוד, אנחנו אותו דור של אברהם אבינו שיצא מאור כשדים.⁶⁰

אז הגמרא מסבירה⁶¹ שהיו שתי תקופות בחיי אברהם. בתקופה הראשונה, כשהיה חי בבבל שמו היה אברם. ואחר כך כשחזר לארץ העברים הוא קיבל את השם אברהם. מהו ההבדל בין שם אברם ושם אברהם? אז קודם כל הגמרא אומרת את זה באופן פשוט מאוד: בתחילה היה אב לארם, אב-רם, אב-ארם, ובסוף נעשה אב לכל העולם כולו, שנאמר: "כי אב המון גויים נתתיך". מה ההבדל? העברי בגלות בבבל היה ארמי, משהו מיוחד מאוד. הקשר בין העבריות והזהות הכדאית, הזהות הבבלית. [מ]זה נוצר הטיפוס הארמי. זה מובן?

כדי להבין את זה, אני משוכנע שיש הקבלה פשוטה וברורה בין ארמי ועברי, ובין יהודי וישראלי. מהו היהודי? זה העברי של גלות רומי. בגלות של רומי עברי נהפך ליהודי. ויש הסבר היסטורי מדויק: דרך מלכות יהודה, מלכות שארית של העברים דאז. אבל אותה זהות של היהודאי, העברי, נהפכה ליהודי גלותי, דהיינו: חצי עברי וחצי גוי, כמו ארמי – חצי עברי חצי בבלי. זה אולי פחות או יותר מחצי, אבל זה דומה [צחוק].

קהל: הארמית זה היידיש?

מניטו: למשל, כן. או הלדינו, או היהודית ערבית. אבל מכיוון שהארמי הוא יותר קרוב משורש העבריות הוא קצת יותר קרוב לקדושה של העברי. יותר מהיהודית ערבית, לא אמרתי יידיש [צחוק].

קהל: אז אפשר יהיה לומר פעם יהודי [...]

מניטו: ברור. מה שקורה עכשיו, שהיהודים חוזרים מהגלות לארץ ישראל, ומה זה 'ישראלי'? זה יהודי שנהפך לעברי. זה מובן? כשירדנו לגלות היינו עברים כשנהפכו ליהודים. עכשיו אנחנו חוזרים...

אני לא מדבר על הרוחניות של היהדות. כי הרוחניות של היהדות זה העבריות מתורגמת לשפה אחרת. התוכן של היהדות זה העבריות. אבל כשהוא מתורגם זה לוקח צורה סוציולוגית וסוציו-היסטורית שונה. ומה שאני מתכוון להסביר בשיעורים האלו, זה איך התורה מסבירה לנו את כל הבעיות של זהות בחברה הישראלית, מכיוון שאנחנו חיים תקופה דומה מאוד שמשפחת אברהם חיה כשיצאה מאור כשדים. אני מתאר את זה רק בקצרה:

מהזהות הארמית ההיא יצאו כמה זרמים שניתקו את עצמם מהזרם המרכזי העברי. אז בני תרח – לפי הסיפור – בני תרח היו הרן שנשלח באור כשדים באש, שנשרף באור כשדים.⁶² בנו לוט יצא עם אברהם, לוט בנו של הרן. נחור יצא מאור כשדים אבל נשאר בארם, בארם נהריים.⁶³ התמונה היא פשוטה מאוד: יש חלק מהעם העברי שנאבד בבבל. חלק שיצא מבבל, אבל נשאר בגלות. וחלק שחזר עם אברהם עד ארץ ישראל. וזה אותה תמונה שאנחנו רואים היום. זה מובן אותה ההקבלה?

מלוט שהיה מאוד קרוב לאברהם – אותה זהות הארמית של משפחת תרח – מלוט יצאו סוף סוף שני עמים: עמון ומואב, שהיו בתחרות במשך כל התקופה של התנ"ך נגד ישראל. מנחור יצא השושלת של בתואל-לבן הארמי שישד עם ארמי שהיה האויב הכי קשה לישראל במשך כל התקופה של ה... כל הסיפורים של מלחמות עם ארם – זה נורא ואיום, ומי זה ארם? זה אחיו של אברהם. זה אותה זהות.

קהל א': אז זה מה שיקרה עם היהודים שנשארים בגולה?

קהל ב': זה יגיע.

מניטו: אני לא רציתי עוד לזהות, אבל התמונה היא ברורה מאוד: יש חלק מהעם בגלות שנאבד, חלק שחזר – ויש לו מאמץ כדי לחזור לעבריות שלו, וזה לא סתם, נראה את כל הבעיות לפי הסיפור – וחלק שנשאר באותה הזהות הגלותית ושהוא מתחרה עם החלק המרכזי שרוצה לחזור לעבריות. אז ברור שזה עדין מאוד כדי לזהות את זה. יש כמה זרמים ביהודים הגלותיים, אפילו בארץ. אבל לפי דעתי זה הזרם החרדי שמדגים את אותו עניין. כשאנחנו מבינים את השנאה של החרדים נגד מדינת ישראל כמדינת ישראל – זה אותה תמונה של השנאה של לבן נגד יעקב. כשההגדה של פסח אומרת: "ולבן ביקש לעקור את הכל", זה ממש מה שקורה, בצורה אחרת לגמרי, לכאורה, אבל בפנים – במה מדובר? מדובר בהתנגדות מוחלטת למצב העברי שמסמלת מדינת ישראל כמדינת ישראל. הם רוצים להישאר יהודים גלותיים אפילו בארץ ישראל. כל שכן אלו שנשארים בחוץ לארץ. זה רק זרם אחד.

לאמיתו של דבר התמונה היא כוללת יותר מזה. יש בכל דור ודור, של בירור הזהות מאברהם עד יעקב – שסוף סוף קיבל את השם 'ישראל', יש כמה מתחרים לדמות המרכזית. אני רק מסכם בקצרה:

בדור של אברהם יש מתחרה אחד שרוצה להשמיד: זה נמרוד. ומתחרה אחר, שהוא לוט, שהוא רוצה להתחרות – לא להשמיד את עם ישראל שמתחיל עם אברהם – אלא יש איזה תחרות משיחית: זה מואב ועמון שיוצא מלוט. אז בדורו של אברהם זה נמרוד מצד אחד, לוט מצד שני.

בדורו של יצחק אנחנו רואים את המלך של פלשתים, אבימלך, שרוצה לנתק את יצחק מארץ ישראל. הוא אומר, באופן פשוט הוא אומר – יש אבימלך שאמר לאברהם, ועוד אבימלך שאומר ליצחק – הנה **ארצי** **לְפָנֶיךָ** זה מה שאומר אבימלך לאבות. והמתחרה זה ישמעאל. ולכן זה ברור כי כבר מתחילה איזה תחרות מצד אברהם – שזה ישמעאל שישד סוף סוף את האסלאם. ואי אפשר לא לראות כי התחרות בין ישמעאל ויצחק – בבחינת 'ישראל' – זה הירושה של אברהם, דהיינו הארץ.

אחר כך מיצחק יצאו עשו ויעקב: יעקב קיבל את השם 'ישראל', ועשו מתחרה עם יעקב על שם 'ישראל'. מי הוא הישראל האמיתי. מי זוכה, למי יש זכות בבכורה ובברכה. ובהיסטוריה זה ברור שזה הנצרות, שהתיימרה להיקרא ישראל ולהיות הישראל האמיתי.

ולכן אנחנו רואים: מצד אחד יש איזה שורה של מתנגדים שרוצים להשמיד את ישראל: זה נמרוד, אבימלך, לבן. ומצד שני יש מתחרים שרוצים להחליף: זה לוט, ישמעאל, עשו. יש פה שישה פרצופים אם אפשר לומר. ויש תקופות מיוחדות שאויב שביעי מופיע, שכולל גם את הטענה של המשמידים וגם את הטענה של [אלו שמתחרים ורוצים להחליף את ישראל]: זה עמלק. עמלק שהוא רוצה גם להשמיד וגם להחליף את ישראל. באיזה תקופות? זה תקופות של סוף גלויות. בסוף גלות מצרים – וַיָּבֹא עַמְלֵק (שמות יז ח). בסוף גלות בבל אחר כך, סוף גלות פרס, כל הספר של אסתר זה רק סיפור של התחרות בין עמלק והיהודים. ובימינו אנו, זה ברור שקם איזה פרצוף של עמלק שרצה להשמיד ולהחליף. ויש לו, יש כמה שלבים: גרמנים, רוסים, פלסטינאים, וכן הלאה. אנחנו מוצאים אותה מטרה: גם להשמיד וגם להחליף.

קהל: על מה אתה מסתמך בנושא של אבימלך שהוא רצה להשמיד?

מניטו: הוא רצה לנתק את עם ישראל מארצו. כל עניין של הבארות.⁶⁴

קהל: אז מה זה? זה כמו השמדה?

מניטו: זה השמדה. ובכל הממדים האלו, נלמד, יש לנו איזה חג מיוחד בלוח הזמנים שמציין את זה.

אולי עוד תיאור: יצאנו מבבל עם אברהם. אבל לאמיתו של דבר, אותה יציאה מבבל, נעשתה ביציאת מצרים, כי תרבות מצרים היא בבחינת בת של תרבות בבל. זה מתחיל ביציאת משפחת אברהם מבבל, אבל זה מסתיים ביציאת מצרים דרך משה. טוב, זה התקופה הראשונה, יצאנו מהתרבות הראשונה – בבל-מצרים עם יציאת מצרים. זה הגדה של פסח, פסח והגדה של פסח. אחר כך יצאנו מגלות שני – של בבל-פרס – עם עזרא ונחמיה. זה פורים, זה אותה תקופה של אסתר ואחשוורוש. ויצאנו משלטון יוון עם החשמונאים – זה המלכות השלישית. ואנחנו עכשיו יוצאים מרומי עם הציונות, וזה גמר כל ההיסטוריה של ארבע הגלויות. ורק בסוף העם היהודי מקבל את שם 'ישראל', שזה מעורר את כל התחרויות שראינו סביב למשפחת אברהם אבינו.

לכן אני אומר: כדי להבין את המצב הסוציולוגי בכל ההיבטים של העם היהודי בתקופה ההיא, הזו, ובפרט החברה הישראלית, צריך להבין קצת בעמקות את ההיסטוריה של משפחת אברהם אבינו. יש איזה מין דגם שאנחנו חיים בבחינת חברה – מה שהאבות חיו בבחינת יחידים.

אז אולי נלמד קודם כל נושא אחד, על אותה זהות של העבריות. אז תקראו את פרק י בפסוק כה. נתחיל באברהם אבינו. השאלה שלי היא רחבה מאוד: מה מאפיין אותה זהות העברית שהעולם כולו ראה אותה כמרכז העולם? מצד אחד של העולם זה הנצרות. זה עולם... יותר מגדול. נצרות זה אלפיים שנה, זה תרבות אדירה, ורואים את עצמם כשייכים לאבות של העם העברי, למלכים של העם העברי, לנביאים של העם העברי, לארץ של העם העברי, זה הנצרות. מצד שני האסלאם – בצורה אחרת – זה אותו הדבר, רואים את עצמם כשייכים לאותה הזהות העברית. מצד מזרחי – זה בבחינת האסלאם, מצד מערבי – זה בבחינת הנצרות, אבל זה עולם שלם! ואנחנו היהודים, זה - "כי אתם המעט מכל העמים" (דברים ז ז) – זה קומץ קטן של עם קטן מאוד, שהוא לא מסוגל לתפוס למה כל העולם כולו רואה את עצמו מסביב לירושלים. טוב, אני חושב שהפתרון – זה צריך להבין מה היא אותה הזהות העברית. זה מתחיל עם אברהם אבינו. אז הנה פסוק כה: **וַלְעֶבֶר יָלַד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם הָאֲחֵי יֶקֶטָן.** אז נקרא את רש"י על אותו פסוק: "כי בימיו נפלגה הארץ" – זה עניין של בבל, כן? נחזור על זה אחר כך. אבל נמשיך הלאה: **"נפלגה: נתבלבלו הלשונות, ונפוצו מן הבקעה, ונתפלגו בכל העולם. למדנו שהיה עבר נביא, שקרא שם בנו על שם העתיד."**

מה אומר לנו רש"י? אחרי עבר זה הייתה התקופה שאנחנו קוראים לזה 'דור הפלגה', של התפלגות אומות העולם. עד כאן – האדם היה אחד, וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֶחָדִים (בראשית יא א), האוניברסליות הייתה אמיתית. אחרי העניין של מגדל בבל זה התפלג, ואנחנו מוצאים 'אומות העולם'. וכל אומה ואומה זה צורה מיוחדת להיות אדם. אבל עבר היה הדור האחרון של האדם הכולל, של האדם השלם, שהוא 'כל האדם'.

אם כן, מאותה תקופה - מפלג והלאה – יש שבעים אומות העולם, כל אומות העולם. ומחוץ לאומות העולם – שכל אומה ואומה זה צורה אחרת להיות אדם - יש אדם מיוחד שנשאר בו את הזהות של אדם הראשון, דרך שושלת של שם, זה הזהות של עבר, שהוא האדם האמיתי והכולל. ולכן בכל תקופה תרבותית, כשאנושות חיפשה איזה מקום כדי לאחוז את התקווה שלה לפתרון של הבעיה האנושית – היא מוצאת עברי, יהודי. מכיוון שיש איזה מין חוק, הרגשה בכל העולם שהעברי הוא מיוחד במינו. הוא האדם האמיתי. והוא נושא את התקווה של האנושות. ואנחנו רואים את זה מתקופה לתקופה... וזה פלא שבימינו אנו סביב מדינת ישראל, יש כמין בלבול בכל העולם כולו משני הצדדים הללו: מצד אחד מתחרים, שונאים, רוצים להשמיד. מצד שני רוצים להיאחז כדי להיות קשור למרכז של הקדושה, אם אפשר לומר את זה ככה.

טוב, זה מה שרציתי לציין קודם כל. כשהתורה אומרת "אברהם העברי" היא נותנת את המפתח של כל ההיסטוריה כולה. יש מצד אחד אומות העולם, ומצד השני נשאר באיזה-שהיא פינה בעולם אותה הזהות העברית שלא נפלגה לזהויות המיוחדות של אומות העולם. ולפי דעתי, באופן פרדוקסלי לגמרי, הגלות של היהודים היא ההוכחה של זה. העברי, כשהוא צמוד לכל אומה ואומה, הוא יכול להיות העברי של כל אומה ואומה. וזה נלמד: שיש בזהות העברית את הכוח הכולל של כל האנושות.⁶⁵ זה מובן מה שאני אומר? ותתארו לעצמכם: כשיהודי צרפתי – אין צרפתי יותר ממנו. כשיהודי הוא איטלקי זה לא... [צחוק] – אחד המשתתפים הקבועים, יוחנן קסטלנאבו, היה איטלקי ומניטו כיוון בהומור אליו], כשיהודי הוא גרמני... אומרים על הייקים כשהגיעו לישראל, לחדרה ו... אמרו: "גלינו בארצנו", כי ראו את עצמם כגרמנים לכל דבר. לא, זה ההוכחה שיש בהיסטוריה של עם ישראל איזה מין ממד משיחי של איחוד האנושות כולה.

ואני עובד הרבה על העניין של הקשר בין הנצרות והיהדות. זה לא סתם שהנפש הנוצרית ראה ביהודי, בזהות היהודית, את הסימן שהישועה היא אפשרית. אני שייך הרבה פעמים ללימודים עם הנוצרים ואני רגיל לומר להם: אתם אומרים שהקב"ה – שהאל נהיה אדם כדי להציל את העולם, שזה האמונה שלכם. אבל זה לא נכון. אתם מאמינים שהאל נהיה יהודי כדי להציל את העולם. אז קודם כל תגידו את ככה [צחוק]. אבל חוץ מזה, תסבירו לנו מהי ראיתם בזהות היהודית? הם לא יודעים להסביר. הם מאמינים שזה ככה, שזה הישועה שלהם, אבל המקרא מסביר לנו את זה: העולם כולו רואה בזהות העברית את התקווה של התיקון, של הישועה. זה בצורה אסלאמית, זה בצורה נוצרית, זה בצורה זו או אחרת, אבל זה המצב. ולכן מה שאנחנו צריכים ללמוד זה איך התורה מסבירה את כל העניין של ההיסטוריה של משפחת אברהם אבינו.

קהל: ומה עם המזרחים? מה במזרח? בודהיסטים או...

מניטו: טוב, זה בא מנח. ואולי בשיעורים הבאים נתייחס לזה, זה מנח והלאה – יש אומות העולם. אבל יש שתי אומות מיוחדות שמתחרים לישראל: האסלאם והנצרות, דהיינו ישמעאל ועשו. ועד מדינת ישראל, כל היחס שלנו לאומות העולם היה רק דרך ישמעאל או דרך עשו.

עכשיו עם מדינת ישראל יש לנו קשר ישיר עם אומות העולם, וזה מתחיל גם עם הבודהיסטים כפי שאתה יודע, גם השאר.

קהל: סין.

מניטו: כן כן. נכון.

שאלות על דרגות בנבואה: בלעם ודניאל

קהל: יש לי שאלה. לגבי בלעם. אתה דיברת על נביא-ישראל שהוא בעצם נביא כללי. ואותו בלעם מקבל רוח יהודית?

מניטו: לא, לא יהודית. לא, דווקא הוא היה המתחרה של משה.

קהל: אני יודעת, אבל בדרך שהוא בא לקלל ונמצא מברך. אז איזה מהם? הנבואה היא חשובה מאוד.

מניטו: [הערת שוליים: אם אני הבנתי את השאלה...] ברור. הגמרא אומרת: ולא קם עוד נביא בישראל כמשה, בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם, [...] בלעם (ספרי, לד, י) ⁶⁶ דהיינו לא רק בלעם, היו עוד אחרים, אבל בלעם אנחנו מכירים. ⁶⁷ זה אני רוצה להתייחס לאותה שאלה: לכל אומה ואומה הייתה הנבואה השייכת להיסטוריה שלה. אבל בתקופות מסוימות יש נביא שיש לו את הנבואה של כל העולם כולו נגד ישראל. זה בלעם באותה תקופה של יציאת מצרים. ולכן לפי המשנה הוא נקרא ... אברהם. אלו הם תלמידיו של אברהם אבינו, ואלו הם תלמידיו של בלעם הרשע (מסכת אבות ה יט) בלעם לא מקביל למשה דווקא, אלא לאברהם. המדרש מסביר: הוא רצה לבלוע את העם, בלעם (סנהדרין קה). ולפי דעתי אותה תקופה אנחנו חיים כבר עם חבר העמים בתקופת הצהרת בלפור, ואחר כך עם האו"ם. כשמגיעה העת לסוף הגלות לישראל, אז מופיע איזה ישות באומות העולם שהיא כוללת את כל אומות העולם. ולכן הבלעם של עכשיו זה המזכ"ל של האו"ם. וזה ברור. [צחוק].

קהל:

מניטו: [צחוק]

קהל: ומה עם דניאל. אתה אמרת שהנבואה נפסקה ב...

מניטו: אה, זה רוח הקודש. אחרי הנבואה יש רוח הקודש. והרוח הקודש יש מדרגות, והרוח הקודש לא פסק. אני קיבלתי מרבתי כמה הגדרות של רוח הקודש, אבל יש הגדרה פשוטה מאוד: אנחנו לא מסוגלים להבין את המקרא אלא דרך רוח הקודש. כל פעם שיהודי אחד תופס איזה פסוק – זה בסיעתא דרוח הקודש. כי זה כל כך, זה עולם כל כך שונה, ש... טוב, זה ברור בשיעורים הקודמים. למשל הדוגמה שהתחלתי בה בשיעור הראשון: התנ"ך מדבר על מלאכים. מי יודע מה זה 'מלאך'? כולם מדברים על מלאכים כאילו מבינים מה זה מלאך. והמקרא ברצינות אומר 'מלאכים'.

טוב, אז אני רציתי לומר לכם שאני מוכרח לצאת לחו"ל. יש יותר מדי יהודים בחו"ל, בחוץ [צחוק ממניטו ומהקהל]. חו"ל וחול זה אותו דבר [צחוק]. אז אני חוזר, והשיעור הבא יהיה

ביום חמישי 28 לחודש. בעוד שלושה שבועות. טוב, אני אהיה בפורטוגל, בלמונטה (Belmonte), שמעתם על הקהילה ההיא של [...], אנוסים.

הערות

¹ הרמב"ם, מורה נבוכים פרק ב, כה: "דע כי אין בריחתנו מן המאמר בקדמות העולם מפני הכתובים אשר באו בתורה בהיות העולם מחודש, כי אין הכתובים המורים על חידוש העולם יותר מן הכתובים המורים על היות השם גשם, ולא שערי הפירוש סתומים בפנינו ולא נמנעים לנו בעניין חידוש העולם [...] אבל אין הכרח מביא אותנו לזה אלא אם התבאר הדעת שהוא במופת, אמנם כל עת שלא יתבאר במופת לא זה הדעת ניטה אליו, ולא הדעת שהוא גם כן נביט אליו כלל, אבל נבין הכתובים כפשוטיהם, ונאמר כי התורה הגידתנו עניין לא יגיע כוחנו להשגתו, והאות מעיד על אמיתת טענותינו".

² [ברכת שהכל]

³ להרחבה נוספת ראו סוד מדרש התולדות כרך ה בפרק 'אברהם ובלעם' ובמיוחד בפסקה 'נביאי האומות'.

⁴ להרחבה נוספת, ראו בהקדמה של מניטו לברכת 'התשובה' בשיעוריו על התפילה (קובצו בתמלול לפרק: מבוא לתפילה): "פעם הסברתי, אולי בשיעורים פה, אולי במקום אחר, ש: עכשיו אנחנו נמצאים בתקופת העולם שלאחר סיום תקופת הנבואה. זה מובן כן? וזה כבר זמן ארוך, יותר מ-2500 שנה. ולכן, כל הוגה דעות, אפילו מאמין, אפילו בעם ישראל, מאמין - אז הוא שואב גם מהעולם של התנ"ך של הנבואה והמשמעות של המושגים של הנביאים, וגם, בבת אחת - מהמושגים שבאים מהתרבות הכללית, מהחשיבה הפילוסופית. ויש ערבוביה בין שני העולמות האלו. ולכן אתם יכולים למצוא מאמינים, בעלי דעה, בעלי שיעור קומה אם אפשר לומר, שמשמשים בערבוביה במושגים במשמעות התנ"כית ובאותם מושגים במשמעות הפילוסופית. ויש הבדל מהותי בין שני העולמות האלו. למשל, בדוגמא שלנו, בנושא שלנו, המושג "טבע". כי, לפי החשיבה הפילוסופית, המושג טבע, פשוטו כמשמעו, זה טבע בלי שום השפעה של שום השגחה, של שום שכינה. זה לחוד. זה מובן? כן? כי התפקוד של החשיבה הפילוסופית הוא שולל לגמרי כל מושג של נבואה כלשהו. והמושג של "נבואה", לפי התנ"ך, פשוטו כמשמעו, זה - מסר אלוקי לאדם. וזה לא סתם אמונה... איך אומרים... רומנטית... ככה... גרידא. צריך לקחת בחשבון, לחדור למשמעות האמיתית של המושגים התנ"כיים כמושגים תנ"כיים. כפי שהם באים מעולם התנ"ך. ולא כפי שבאים מהוגה דעות זה או אחר שנותן להם, לאותם המושגים התנ"כיים, את המשמעות הפילוסופית שהיא - אתיאטיסטית לגמרי."

⁵ ספרי דברים, שמג, ופיסקתא רבתי כא. וראו זהר חלק ד פרשת בלק דף קצ"ב עמוד א

⁶ ראו לדוגמה בזהר ח"ב פרשת בשלח דף מה עמוד ב.

⁷ ראו תיקוני זהר דף נ"ג עמוד ב, ובביאור הגר"א שם. וכן בספר אבן שלמה (מאלצאן) פרק יא.

⁸ שמות רבה, פרשה מא סימן ז: "וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק - בעבודת כוכבים". וכן השווה עם נושא צחוקו של ישמעאל בתורת מניטו, למשל בשיעורו בשערי אורה, שיעור מספר 20. וכן בשמות רבה, א, סימן א: "מה עשה ישמעאל? כשהיה בן ט"ו שנה התחיל להביא צלם מן השוק והיה מצחק בו ועובדו, כמו שראה לאחרים, מיד "ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק" וגו' (בראשית כא, ט) ואין מצחק אלא עבודת כוכבים, כמה דאת אמר "ויקומו לצחק" (שמות לב, ו). מיד "ותאמר לאברהם: גרש האמה הזאת ואת בנה" (בראשית כא, י), שמא ילמד בני אורחותיו. מיד "וירע הדבר מאד בעיני אברהם" וגו' (בראשית כא, יא) על שיצא לתרבות רעה. מדרש הגדול, מובא בתורה שלמה, שמות לב, אות נ, בהערות.

⁹ ויקרא רבה פרשת אמור פרשה כז סימן ח: "רב הונא ורב אידי בשם ר' שמואל בר נחמן: מוצלין היו ישראל מאותו מעשה. שאילו עשו ישראל את העגל, היה להן לומר: אלה אלהינו ישראל, אלא הגרים שעלו עם ישראל ממצרים, וגם ערב רב עלה אתם (שמות יב, לח), הם עשו את העגל. והיו מונין להן ואומרים להן: אלה אלהיך ישראל (שמות לב ח)". מדרש תנחומא כי תשא סימן ל: "א"ל הקב"ה לאותו העגל: מי עשה אותך? א"ל: חמור הערב רב שיצאו עם ישראל ממצרים שכתוב בהם (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם". (החמור עשה שור - לא תחרוש בשור וחמור). ומדרש אגדה (בובר) שמות פרק לב: "כי ברע הוא. רצה לומר ערב רב הם עשו זה הענין". וראו עוד ברש"י, שם: "שחת עמך" - שחת העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגייירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו. ראו עוד ברש"י על שמות יב לח: "ערב רב" - תערובות אומות של גרים".

¹⁰ פירוש הרמב"ן על שמות פרק לג פסוק ו: "אתם עם קשה עורף": "ועל כל זה אמר: וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו - כאבלים. והנה השם רחמן, מלא רחמים, וכאשר ראה שהתאבלו חזר ואמר בדרך רחמים: אמור לבני ישראל - כי עד עתה הזכיר 'עמך' ו'העם', ועתה יזכירם בשם החביב; וצוה לאמר להם, כי לטובתם לא אעלה בקרבם, שלא אכלה אותם כרגע; אבל היטיבו אשר עשו, להנחם ולהתאבל על חטאתם, וכן יעשו תמיד, ואדעה מה אעשה להם - כלומר: אפקוד חטאתם לדעתי כפי התאבלם והנחמם על עונם, כי אני בוחן לב וחוקר כליות".

¹¹ ספורנו על שמות לב ט: וְהָיָה עִם קָשָׁה עֶרְף הוּא: גִּיד בְּרָזָל עֶרְפָּם וְלֹא יִפְּנוּ לְשִׁמְעַ דְּבָרֵי שׁוֹם מוֹרָה צִדֵּק, בְּאִפְּן שְׁאִין תִּקְוָה שְׁיִשׁוּבוּ בְּתִשׁוּבָה.

¹² ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה, גמרא: "והכובש על נבואתו כיונה בן אמיתי. א"ר יונה יונה בן אמיתי נביא אמת היה, את מוצא בשעה שאמר לו הקב"ה קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני

אמר יונה יודע אני שהגויים קרובים תשובה הן והריני הולך ומתנבא עליהם והם עושין תשובה והקב"ה בא ופורע משונאיהן של ישראל ומה עלי לעשות לברוח ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה'."

וכן בזהר על פרשת ויקהל, דף קצ"ז עמוד א': "דבר אחר מי עלה שמים זה אליהו וירד זה יונה שהורידו הדג לתוך התהומות למעמקי הים יונה בא מכחו של אליהו שהיה לו נפש אליהו לפיכך אליהו עלה ויונה ירד זה שאל נפשו למות וזה שאל נפשו למות ומשום זה נקרא בן אמיטי שכתוב ודבר ה' אמת בפיך."

¹³ זהר פרשת מקץ, וראו פירוש אור יקר לרמ"ק שם: "שלא ירקב והיינו אומרו בכל אתר בגין וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הנה הענין הזה פשוט ברור אמנם נסתרו היא כי אין ישראל נכנסים לגלות במצרים אלא להוציא משם אוצר נחמד שהם נצוצות השכינה המתפזרות בכל האומות ונשמות שנתפזרו בדורות כולם ונשקעו בכל שר ושר תחת השרים וצריך שיתגלגלו ויבואו כולם למצרים כדי שיהיו כולם נכללות בישראל וכשבא יוסף למצרים לא היו שם כי אם שתי נשמות שהוליד שם אפרים ומשנה שתי משפחות קדושות מתתקנות שם אמנם שאר הנשמות מתפזרות תחת יד השרים לכך גלגל הב"ה רעב בעולם בענין שכל השרים נזונו מתחת יד שר מצרים ונשתעבדו לו והביאו כסף וזהב דהיינו זהב מצד הבינה נשמה וזהב גשמי גורם לרוחני וכסף מחסד רוח וע"י שהשרים נתרוקנו מכסף וזהב גשמי למצרים נתרוקנו כסף וזהב לרוחני ונתקבצו הנשמות ונצוצות שכינה שכשרים במצרים ונאסף הרכוש הגדול ואח"כ גלה ליעקב במצרים עם עיקר שכינה ועיקר נשמות כדי שיתוספו עליהם אותם הנשמות ויולידו שם ששים רבוא נשמות טהורות נקיות מכל סיג בסוד הגלגול."

¹⁴ ראו בראשית רבה, פרשה ל"ח, פסקה י"ג.

¹⁵ להרחבת הנושא, ראו שיעורו של מניטו בוידאו בעברית, תחת הכותרת: [סיפורה של הזהות העברית: המפתח](#)

[להבנת ההיסטוריה.](#)

¹⁶ משפחת אברהם היא מצאצאי ארפכשד בן שם. (בראשית יא פסוק י) לעומת זאת ארם הוא אחיו של שם (בראשית פרק י פסוק כב) מכאן ככל הנראה שהתואר 'ארמי' מגדיר זהות ולא מצב גניאלוגי. גם לא נראה שהתואר "ארמי" מגדיר ארץ מושב, מכיוון שהכתוב חוזר על כך מספר פעמים (בראשית פרק כה פסוק כ) "בתואל הארמי מפדן ארם" כלומר יש כאן הדגשה שמעבר לכך שמקום מושבו הוא ארם, הוא גם ארמי בזהותו.

¹⁷ ראו של"ה מסכת שבועות אות ז: "אשר באת' והענין נשמות ישראל שתילתן בפנימיות האילן והאומות מבחוץ על כן אפילו נתגיייר ונכנס בקדושה אינו נכנס כל כך בפנימיות שהוא קדש קדשים **אמנם נשמת רות היתה מהפנימיות** רק הקדוש ברוך הוא דרך מעבר העביר נשמתה דרך מואב לעם הידוע לו יתברך והוא כמרכיב אילן באילן וזהו שאמר הכתוב אשר באת לחסות' וגו' כלומר ביאתך היתה דרך שם ולא שרש"

¹⁸ שער הגלגולים פרק ז ושער הפסוקים על פרשת שמות. וראו זהר חי (קמאקנא) בראשית דף כ"ח עמוד ב: לאהדרא ערב רב בתיובתא כמו שהחזיר על ידי צפרה תפלה למשה את גופו להיות איש אלהים כולו טוב חשמל ובוה תיקן ערוה ורע של הבל כך רצה לתקן ערב רב שהם רע של הבל ולא היה עדיין הזמן **והוא עצמו חטא אדה"ר שנתלבש בעץ הדעת להחזיר הכל לטוב והיה שלא בזמנו ונתגבר הרע ונדחה אדם כן ערב רב שרצה לתקן לא בזמנו** גרמה לו ירידה וגרמו הגלות לירד ולברר ומשה נתגרש מהשגת שער החמישים.

¹⁹ על הקשר בין הערב בין הערב רב להלכה ולגדולי ההלכה נכתב הרבה במיוחד בשושלת חסידות קמארנא (ומניטו הרבה לצטט זאת). ראו לדוגמה היכל הברכה פרשת פנחס: "כמבואר בתו"ע"י משם מרן אור עינינו רבינו הקדוש אור שבעת הימים מוהר"ר ישראל בעש"ט ז"ע ואלו היה זכינו לשתף בימי משה מהמשכו' מים אלו נקיים חסדים דאבא לא היה עוד אומה ולשון שולטת בנו אבל ערב רב המרו את רוחו ויבטא בשפתיו לערב רב המן הסלע הזה נוציא לכם מים **כי הרי גם לעתיד לא יזכו ערב רב לשת' ממים אלו והיו צריכין לאיסור והיתר טמא וטהור פסול וכשר** ולא היה צריך לבטא זה בשפתיו כי באמת גם הקב"ה אמר לו ונתן מימיו מלא דמלא ממסדים דאבא להשקי' את ישראל עם הקודש זרע אל חי בני אברהם יצחק ויעקב ואח"כ והוצאת להם מים והיינו על ידי הכאה ובוה והשקית מלא יוד את העדה הקדושה ממימי החסדים דאבא **ואת בעירם שהוא ערב רב תשקה מים רבים מי מריבה של איסור והיתר** משורש גבורו' דאבא שנעשין חסדים דאמא ואם היה עושה כסדר זה היה היחוד נעשה כתקונו ועיין בלק"ת יתרו להבין הדבר על בוריו."

וכן בספר אבן שלמה פרק יא הערה ה בקטע שסומן על ידי מניטו בספר זה שנמצא בספרייתו: "ונקראים ע"ר **מפני שהם ראשי העם בגלות** ולכן נקראים רב. רב החובל (ת"ז ס"א א') וכמ"ש זכריה י"א לא' קראתי נועם ולא' קראתי חובלים וזה מרומזו במ"ש וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה הם הע"ר שהם ראשי העם ואת לאה וילדיה אחרונים הם הע"ה הטובים שהם כפופים תחת הע"ר ואת רחל ואת יוסף אחרונים הם הת"ח שהם שפלים מכולם והם נקראים ע"ש רחל שהיא עקרת הבית וכן נקראים ישראל ע"ש יוסף (תז"ח כ"ז ג') (ונ"ל שאותן שאין להן ממשלה נקראים ערב זעיר ובת"ז נ' ז' ב' כתב ישמעאל ועשו הם סובין ומורסן) (ע"י ת"ז נ"ג א' מ"א ב' ר"מ מ"ח א') וע"ר הם שאור שבעיסה וע"כ צריך לבער חמץ בע"פ מו' שעות משום שהם עשו את העגל בשש והם גרועים מעובדי כוכבים שישראל נמשכין אחריהם ממה שרואין שהשעה משחקת להם וכמ"ש"ל בהערה ב' פ"ב **וזהו סיבת אריכת הגלות**" וכן עוד שם סעיף ח: "**הוא מערב רב הקופצים להורות וליטול עטרה**".

²⁰ על הקשר בין ימות המשיח לערב רב ראו אבן שלמה שם ופתחי שערים, נתיב גדלות ז"א סוף פתח ס"ט

²¹ ראו זהר בראשית דף מ"ו עמוד א: "מהו דכתיב ו יאמר אלהים יהי אור ויהי אור ולא אמר ויהי כן מלמד שהאור ההוא גדול ואין כל בריה יכולה להסתכל בו"

והשוו זהר חדש בראשית דף כ"א עמוד ב: "אמר ליה עקיבא וכי זאת היתה במעשה בראשית ולא יותר והא כתיב ויבא אל הארץ ויהי רביע בתוך המים ולא נאמר ויהי כן יאלא ויעש אליהם את הרקיע וכן יהי מאורית ברקיע השמים להאיר על הארץ היה לו לומר מיד ויהי כן וכתב ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים אלא אימא לך כל דבר שלא היה בהם הכוח האצול מלמעלה נאמר מיד ויהי כן שהארץ הוציאה אותם בתשלום כל פעולתם ולא הוצרכה להמתין לכוח העליון להשלים תשלום אותה הפעולה אבל בכל דבר ודבר שהוציאה הארץ וקיום תשלום הפעולה לא היתה בה הוצרכה להמתין עד שיבא הכוח מלמעלה ויעשה הקיום ושלמות הפעולה וכן בכאן באדם הארץ הוציאה אותו הדבר המספיק לה לעשות ועמדה עד שיתן הכוח אותו שיש בידו לתת ולפיכך לא נאמר מיד ויהי כן עד שבא הקדוש ברוך הוא ונתן בו הכוח מלמעלה ועשה הקיום"

²² להרחבה על הנושא, ראו בספר 'סוד העברי' כרך א', שער ראשון, בפרק: 'הבריאה'.

²³ ראו ציטוט מזהר חדש בהערה 20 לעיל

²⁴ להרחבה בנושא 'שבת הבורא', ראו בהקלטה בעברית של מניטו ביוטיוב: "שבת הבורא".

²⁵ פרקי דרבי אליעזר, פרק י"ח: "ויהי ערב, ויהי בוקר, יום אחד", וכך כל ימי המעשה. ברא יום שביעי, לא נאמר בו מלאכה, ולא נאמר בו 'ויהי ערב, ויהי בוקר', שהוא שמור לדורות". להרחבה בנושא, ניתן לעיין במאמרו של מניטו על פרשת בהעלותך, 'כי מציון, שנמצא באתר המכון'.

²⁶ ראו הרחבה על הנושא בשיעוריו של מניטו על התפילה באתר המכון, בפרק מבוא לתפילה: "צריך להבין את זה. שהמושג "ברכה" בלשון הקודש, זה לא רק האמירה של הברכה. אלא - זה עובדה מציאותית, שבתוך הטבע יש משהו שהוא בא למעלה מהטבע - ונקרא "ברכה". הבנתם את זה? אבל יש כל כך ריבוי ברכות בעולם שהתרגלנו לזה ואבדנו את חוש הברכה. וזה עניין של הלכה: אסור ליהנות מדבר בעולם, בלי לומר ברכה. זאת אומרת: בלי להכיר את זה, לקבל את זה כ-ברכה. כי אם זה בריאה - זה שייך לבורא. וזה אסור לנו. "הקדש", אומרת הגמרא. "מעל בקודשים". זה גניבה. זה לא שייך לי. אז אם אני מכיר את זה כ-ברכה - אז יש לי רשות ליהנות מזה. מי שמהנה [נהנה] מהעולם בלי ברכה - זה פרק תשיעי של מסכת ברכות, נקרא מועיל (מסכת ברכות לה ע"א) זה עוד מימרא מיד אח"כ, הוא מעל. זה המשמעות זה - גזל. הוא גוזל לאביו שבשמיים. ונראה איך החכמה של הדבר ביהדות היא הפוכה מאותו עניין אצל הגויים: אצל הגויים, כשאומרים ברכה - מכניסים קדושה בלחם, כביכול. ההלכה שלנו - צריך לברך כדי לבער את הקודש, את ההקדש מהלחם. תפסתם את ההבדל? זה הבדל מהותי כן? אפילו אצל... בעולם החסידים, בעולם החסידות, כן? כשהרבי פָּרַךְ על הלחם, אז אצלם, ובצדק, זה לחם קדוש. אבל במובן אחר של הנוצרים, כמובן. תפסתם את זה? [...] אצל הגויים - מה קורה? חתיכה של מצה, שזה נקרא ביוונית: לחם בלי חיים. אז שמים את החיים, באיזה מין טקס מאגי... זה עבודה זרה גמורה, כן? ולמה אני מסביר את זה? קודם כל מכיוון ש-התכלית של הברכה על האוכל בברכות הנהנין, הוא הפוך לגמרי ממה שקורה אצל הגויים. דווקא צריך להוציא את ההקדש, להכיר את זה כברכה. משהו שאבד כביכול את ההגדרה שלו כבריאה, טבע, וקיבל צורה אחרת - ברכה. זה בא מה', הברכה. הטבע בא מהאלוקים - "בראשית ברא אלוהים". ה' הוא האלוהים, אבל זה לא אותו שם. שמה - זה מדרגה של אלוהים, או למעלה מזה - מדרגה מה'. שם ה'. טוב. צריך ללמוד קצת כדי להבין את זה, אבל זה לא כ"כ קשה להבין. אנחנו כבר התרגלנו."

וראו הרחבה נוספת בתמלול שיעורים לנתיב התורה פרק ג בפסקה - 'תפקיד הברכה הסרת ההקדש' ובמקורות שם

²⁷ ילקוט שמעוני (בשל הילמדנו ולא נמצא בילמדנו שלפנו) תהילים מזמור לד פסוק ט "טעמו וראו כי טוב ה' ילמדנו אמר הקב"ה הוי מקיים כל מצות שנתתי לך בתורה אם אכלת מפירות הארץ או מן האילן הוי מברך עליהם שאם אכלת ולא ברכת אתה גוזל את הפירות ואת האילן ואת הארץ ולמי שהוא מגדלן ואם אכל אדם וברך הוא ממליך לבוראם הוי טעמו וראו כי טוב ה'"

²⁸ ראו מסכת ברכות דף לה עמוד ב: "מהו דתימא כיון דלרפואה קא מיכוין לא לברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מניה בעי לברוכי"

²⁹ זוהר בלק קצ"ג עמוד ב: "כי עשית פלא כי עשית אלף". ובאותיות דרבי עקיבא: "אמר רבי עקיבא אל"ף מהו אלף מלמד שאמרה תורה אמת למד פ"ך כדי שתזכה לחיי העולם הזה פ"ך למד אמת כדי שתזכה לחיי העולם הבא מפני מה מפני שהקב"ה נקרא אמת וכסאו מאז יושב עליו באמת"

רקנאטי בראשית דף א: "וא ראש לכל האותיות ולא עוד אלא אלף גורם לכל האותיות קיומן והאלף דמות המוח ומה אלף כשאתה זוכרה אתה פותח פ"ךלמה א בראש שהיא היתה קודם לכל ואפילו לתורה ולמה בית קרובה לה' מפני שהיא היתה תחילה"

³⁰ להרחבת גישתו של מניטו לאמירת הלל בכלל וביום העצמאות בפרט ראו שערי דמעה כרך א בפרק 'אשרי יושבי ביתך' ובמיוחד בפסקה 'תהלה לדוד'

³¹ מדובר בר' יצחק שניאורסון, קרוב משפחה של שושלת האדמו"רים בחב"ד. ראו על מפעלו ליסוד Le Centre de Documentation Juive Contemporaine בויקיפדיה תחת הערך 'המרכז לתיעוד יהודי בן זמנינו' וכן בויקיפדיה האנגלית: https://en.wikipedia.org/wiki/Isaac_Schneersohn

³² זוהר במדבר ר"ט עמוד ב: "תוספת אלף שתיתאה קודם דיליה עק"ב חרב בי מקדשא ולבתר דיליה עד תשלום רע"ב יהיה ערב הה"ד "ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם."

³³ ראו סוד מדרש התולדות כרך 4 בפרק התפתחות או אבולוציה מקראית: "החל מתקופת הנאורות, ובעקבות המהפכה המדעית דאז, התחילו הפילוסופים לדון מחדש במקורות הידע האנושי, ואז, כפי שציננת, התפתחו שתי אסכולות עיקריות באפיסטמולוגיה: הרציונליזם, על פיו ה - ratio - השכל המשמש מקור הידע האנושי,

והאמפיריציזם, על פיו המקורות היחידים של הידע האנושי הם הניסיון החושי והתצפית המדעית. מאז מתנהג העולם הפילוסופי כמין מטולטלת סביב השאלה אם ידע אפריורי, שאינו תלוי בניסיון אלא נובע מן השכל בלבד, אפשרי או לא? במילים אחרות, האם תואמת המציאות את הרציונל או לא? האם חוקי הטבע הם מלכתחילה או לא? האם יש הכרח שעולמנו יתנהג כך ולא אחרת? כל השאלות האלו נובעות מאותו דיון שעד היום לא הוכרע בעולם הפילוסופיה והמדעי כאחד³⁴. ולדיון נרחב במושג הנס ראו במיוחד בפסקאות 'הבריאה ההופכת לטבע' ו'טבע ונס', ובהערותיו של העורך ר חיים רוטנברג שם.

³⁴ עיינו עוד ברמב"ם, מאמר תחיית המתים: "...אמנם תחיית המתים הוא אחד מהמופתים, ומבואר מאוד, שענינו מובן ואין שם אלא להאמין בו לבד, כמו שבאתנו ההגדה האמיתית. והוא ענין יוצא חוץ לטבע המציאות, ואין ראייה עליו מצד העיון. ואמנם ינהג מנהג הנפלאות כולם ויקובל אין שם זולת זה..."

³⁵ ראו תיאור נרחב של תפיסה זו בסוד מדרש התולדות כרך 4 שם: "עם ניוטון מתחילה הפיזיקה להתפתח על בסיס מתמטי מוצק. ניוטון ניסה לבסס את תמונת העולם על חוקים שקיומם אינו תלוי ביכולתו של האדם להכירם [30]. לדידו מושגי המרחב והזמן הם מושגים מוחלטים, אובייקטיביים. הפילוסופים שהבינו את משמעות המהפכה של ניוטון ניסו לבדוק אם אכן ניתנים עקרונות המכניקה החדשה לאימות. הכולט שבהם היה הפילוסוף עמנואל קאנט [32], שהושפע מאוד מעבודותיו של הפילוסוף דויד יום, שביקש לערער את עקרון הסיבתיות ואת הנחות היסוד של הפיזיקה החדשה הניוטונית. יום ביקש גם לערער את עקרון האינדוקציה, שלפיו ניתן ללמוד מן העבר בנוגע לעתיד. שאלתו הייתה כיצד ניתן לקבוע כלל שממנו יהיה ניתן להקיש על מה שיקרה? ניתן לומר שהעתיד צריך להיות דומה לעבר בשל הכרח לוגי, אולם יום העיר כי אנו יכולים לחשוב על עולם כאוטי וחסר חוקים שבו אין לעתיד כל קשר לעבר, או עולם שהוא בדיוק כמו שלנו עד להווה, כאשר הוא משתנה לגמרי החל ברגע הבא. מסקנתו הייתה שאין שום דבר שמכריח לוגית את עקרון האינדוקציה [34]."

³⁶ ויליאם ג'יימס (באנגלית: William James; 11 בינואר 1842 – 26 באוגוסט 1910) היה פסיכולוג ופילוסוף אמריקאי. נחשב אבי הפונקציונליזם בפסיכולוגיה. יחד עם צ'רלס פירס וג'ון דיואי פיתח ושלל את עקרונות השיטה הפרגמטיסטית באמריקה.

³⁷ זהר שמות מב ב וראה גם ספר גינת אגוז לר"י ג'יקטילא (הוצאת החיים והשלום תשמ"ט דף שע"ח – היה בספרית מניטו) "האותיות הן עצמן מעידות עליהן שהן מחודשות בהיותן נקראות אותיות מלשון 'הגידו האותיות' "האותיות שאלוני" וכן "אמר שומר אתא בוקר" כלומר שהן באו"ת עכשיו ומחודשות הן"

³⁸ ראו צפנת פענח לר יעקב יוסף מפולנאה דף לח: "כי כמו שמן אות י יכולין לצייר כל אותיות כך הצדיק שנקרא י בסוד ברית צדיק יסוד עליון יוכל להעלות ולחבר כל מאורעותיו שהיא בשכינה שנקראת זאת על שם כך ומשם נמשך לאדם וכמ"ש במ"א זאת אשיב אל לבי כל כן אוחיל לך וכמ"ש במ"א דע מה למעלה ממך תדע זה והבן"

³⁹ כוזרי, מאמר ג סעיף יז, מאמר ג סעיף סה, וכן מאמר ראשון, סעיף צה, ⁴⁰ להבהרת ציטוט זה ממסכת יבמות דף ס"א עמוד א ראו בסוד מדרש התולדות כרך 7 בפרק "ציאה לקראת עתיד"

הזהות העברית היא זהות אוניברסלית במובן הבא: היא שמרה על כל הפוטנציאל שבזהות האנושית. היא עדיין בגדר של "אדם", כלשון רבי שמעון בר יוחאי בגמרא: "אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם". מדוע אומות העולם אינן עוד בגדר של "אדם"? כי הן איבדו תכונה זו של האוניברסליות בעקבות הפיצול שחל בזהות האדמית בדור הפלגה. זהותן אינה אוניברסלית עוד. היא הפכה להיות פרטיקולרית - כל גוי לקח אחד חלקי שבעים מהזהות האנושית הקמאית, אחד חלקי שבעים ותו לא. אין כאן שום אמירה גזענית מצד רבי שמעון בר יוחאי, ח"ו. יש כאן תיאור של המצב של כל גוי אחרי האסון של הפלגה. מאז הגויים בגדר של "האדם", כלומר כל גוי שייך למין הנקרא "אדם", אבל זהותו חסרה - חסרה אותם ששים ותשעה חלקים הנמצאים אצל שאר הגויים. אין זה מוריד מאוס מכבודם או מחשיבותם. יש לכל גוי גניוס משלו, ייחודיות משלו שרק לו יש. יש לכל גוי חלק בכלכלה האלוקית. יש לכל גוי תרומה ייחודית בכלכלה האלוקית. התרומה הייחודית שלנו, "הפרטיקולריות" של עם ישראל היא האוניברסליות האמתית המבוססת על ההבנה המדויקת של מושג האחדות."

⁴¹ להרחבת הנושא, ראו בהקלטה של מניטו בעברית 'מבוא לחכמת המיתולוגיה' ביוטיוב, ובספר 'סוד מדרש התולדות' כרך 5, בפרק אברהם ובלעם, באתר המכון: "הדיבור האלוקי האותנטי שהגיע לנביא של אומה מסוימת, נתפס על-ידו דרך המשוואה הפרטית שלו והוא הציג אותו לבני דורו בצורה של סיפור. במהלך הזמן, לא הבינו עוד אנשי אומתו את דבריו ואותו סיפור הפך למיתוס. לכל אומה, מיתולוגיה משלה, והיא מבחינת ישראל, עבודה זרה מוחלטת. היא טמאה. אבל אין זה אומר שאין בה גרעין של אמת. היא העקבה של הדיבור שהגיע לאותו נביא. אבל אותה עקבה שעברה דרך המשוואה הפרטית שלו, היא עקבה חלקית. אכן, הקב"ה דיבר עם נביאי האומות כדי להסביר לכל אחד מהו התפקיד ההיסטורי של אומתו, ובני עמו הפכו את הדיבור האלוקי למיתוסים שברובם אינם מובנים כיום כלל וכלל. אין בישראל מיתולוגיה. יש תורה בישראל משום שהייתה יכולת מצד המקבל העברי לשמוע, לקלוט את דברי האלוקים חיים שהוא אחד ויחיד, פנים אל פנים, במלוא היקפם."

⁴² הקדמה לתלמוד עשר ספירות אות מ"ו – נ"ד על הצורך בהסתר פנים לקיום בחירה.

⁴³ שלי"ה תורה שבכתב פרשת כי תשא (הוצאת יד רמ"ה) אות יא.

⁴⁴ נפש החיים פרק ד בהגהה: "דע מה למעלה ממך ר"ל עם כי אינך רואה בעיניך העניינים הנוראים הנעשים ממעשיך אבל תדע נאמנה כי כל מה שנעשה למעלה בעולמות העליונים גבוהי גבוהים הכל ממך הוא על פי מעשיך לאן נוטים ועל פיהם יצאו ויבואו"
⁴⁵ המשפט של מניטו שבא מיד לאחר מכן בהקלטה הוא: "זה מה שלמדנו בשיעור הקודם". המשפט מפריע להבנה שוטפת בקריאה, ולכן הורדתי אותו לכאן.
⁴⁶ להרחבה בנושא, ראו בספר 'סוד מדרש התולדות', [כרך 3 וכרך 4](#), העוסק בנושאים אלו, בדגש על כרך 4, בפרק [הבריאה והרע, באתר המכון](#).

⁴⁷ להרחבת הסברו של מניטו ראו הרב אשלג תלמוד עשר הספירות חלק ראשון הסתכלות פנימית פרק ד בפסקא יח
⁴⁸ מסכת ברכות ב א, תענית ב א, שבת סט ב, עז ב, ועוד.
⁴⁹ בהקלטה עצמה, מניטו קורא לשם יקוק במילה "השם", בדומה למה שנהוג היום לכנות את המילה "ה'", בתור ביטוי של השם יקוק. את החלוקה בכתב בין "השם" לבין "יקוק" ביצעתי לפי ההיגיון והיכרותי את תורתו של מניטו.
⁵⁰ בראשית רבה פרשה ח סעיף ח וילקוט שמעוני בראשית א רמז יד
⁵¹ המשך השיעור (הורדתי להערת שוליים כדי לא לפגוע ברצף: "וכדאי פעם אולי ללמוד את הקטע הזה בגמרא, אבל אני צריך לשכפל לכם את ה... תזכירו לי בשיעור הבא. אבל צריך להזכיר לי בעוד היום." ראו ברכות דף סא עמוד א

⁵² ראו המשפט הראשון של הרמב"ם בשמונה פרקים, פרק ראשון: "דע, שְׁנֵפֶשׁ הָאֵדָם אַחַת".
⁵³ להרחבה נוספת, ראו בשיעוריו של מניטו על נתיב התורה למהר"ל, שיעור 17, שנמצא באתר המכון: "זאת אומרת, צריך לחיות כדי לזכות וצריך לדעת שזה לא חיים האמיתיים. וכדי להגיע לחיים האמיתיים צריך כפי שאמר במקור הקודם, להמית את עצמו, זאת אומרת לנתק את עצמו מהגשמיות של הגשמיות. לקדש את זה. להפוך את היצר הרע ליצר טוב. להפוך את המטרה של היצר הרע למטרה טובה. ופה אנחנו מגיעים להסבר של הרב אשלג. שזה הפשט של רש"י על "בכל לבבך" בשתי יצריך, כן. כרגיל, אנחנו חושבים שאנחנו צריכים להיות עבד הבורא דרך היצר הטוב. זה טבעי. היצר הטוב רוצה להיות עבד הבורא. אז בא החידוש של הפסוק שאומר – בשתי יצריך. בלבבך. לבב שתי ב', לב – לבב – שני הצדדים. לכן, הכל מתהפך. זאת אומרת, אין כל כך זכות להיות עבד דרך היצר הטוב, כי זה השאיפה של היצר הטוב. אין כל כך "לפום צערא אגרא". אז דווקא החידוש, זה לעבוד את הבורא דרך יצר הטוב, כי הזכות זה לעבוד דרך יצר הרע. זה פשוט, כן. ולכן, אם הטבע מבקש גם היצר הטוב, זה החידוש. הבנתם את הדיוק, כן? זה ההיפך ממה שאנחנו רגילים להבין. זה יותר קשה לעבוד דרך היצר הטוב מלעבוד דרך היצר הרע. כי כשאדם עובד את עבודת הקודש דרך היצר הטוב, לא יודעים אם זה עבודה אמיתית או זה הטבע שלו. אם זה הטבע שלו, איפה הזכות? איפה המאמץ, כן? אני אתן דוגמה, אתם הבנתם את זה? אתם יודעים שביום הכיפורים אנחנו צמים בעשירי לחודש בצום רגיל. לא אוכלים. אבל ערב יום הכיפורים, בתשיעי לחודש, אנחנו צמים דרך אכילה. יודעים את זה? "ועיניתם את נפשותיכם", איך? בארוחה חגיגית כל היום. לפי ההלכה, אסור להיות רבע שעה בלי לאכול משהו. אז זה יותר קשה מהתענית סתם. תענית זה קל. כך אומרים: "צום קל". [צחוק בקהל]. אבל עינוי נפש דרך האכילה זה יותר קשה. זה מובן, כן?"

⁵⁴ להרחבה בנושא: ראו בספר 'שערי דמעה', כרך 1, בפרק: [אין עומדים להתפלל אלא מתוך כוונת ראש](#).
⁵⁵ וראו הנמקה נוספת בשיעורים על שערי אורה שיעור 33: "ודווקא הפסוק מגדיר את אברהם כאברהם העברי, הוא חוזר לשורשים שלו, זה מה שצריך לזכור, זה הטעות של ההיסטוריונים, מראים את אברהם אבינו כאיזה מן בגדדי מאור כשדים, איזה בבלי שבא ממסופוטמיה. מה זה אברהם העברי, מאיפה הוא יוצא? למה הוא שייך לארץ ישראל כי זה ארץ העברים, לפי המקרא. למה הוא יודע לאן לחזור? כשעזב אור כשדים "ללכת ארצה כנען". מאיפה ידעו? הם חוזרים הביתה. הוא עברי באור כשדים"

⁵⁶ ראו תורת כהנים פרשת קדושים על הפסוק "אתם תרשו את אדמתם": שמה תאמרו אין לך ליתן לנו אלא משל אחר והלא משלכם היא והיא אינה אלא בחלקו של שם ואתם בניו של שם והם אינם אלא בני חס" וכן במדרש בראשית רבה על הפסוק "לך לך":
"רפאנו את בבל ולא נרפתה עזובה ונלך אי לארצו. רפאנו את בבל - בדור אנוש, ולא נרפתה - בדור המבול. עזובה - בדור הפלגה. ונלך איש לארצו - ויאמר ה אל אברהם לך לך"
וכן בפירוש רש"י (בראשית פרק יב פסוק ו) על הפסוק "והכנעני ואז בארץ": "היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שהרי בחלקו של שם נפלה" וראה בהרחבה בפירוש "באר בשדה" על פירוש רש"י ובפירוש המלבי"ם על פסוקים אלו.

⁵⁷ מבוסס על המדרש בבראשית רבה לח יג, פרשת נח (תרגום לעברית): "וימת הרן על פני תרח אביו". אמר ר' חייא בנו של ר' אדא מיפו: תרח עובד צלמים היה. פעם אחת יצא למקום אחד, הושיב אברהם מוכר תחתיו. היה בא אדם ומבקש לקנות, והיה אומר לו: בן כמה שנים אתה? והיה אומר: בן חמישים או שישים. אמר לו: וי לאותו האיש, שהוא בן שישים והוא רוצה להשתחוות לבן יום אחד! והיה מתבייש והולך לו. פעם אחת באה אישה אחת טוענת בידה פינך אחד של סולת. אמרה לו: הילך, הקרב לפניכם. עמד ונטל מקל בידו ושבר את כל הפסלים ונתן את המקל ביד הגדול שבהם. כיון שבא אביו, אמר לו: מי עשה להם כך? אמר לו: מה אכפור לך?

באה אישה אחת טעונה פינג אחד של סולת ואמרה לי: הילך, הקרב לפניהם. הקרבתי לפניהם. זה היה אומר: אני אוכל תחילה וזה אומר אני אוכל תחילה. עמד הגדול שבהם ונטל את המקל ושברם. אמר לו: מה אתה משטה בי? וכי יודעים הם? אמר לו: ולא ישמעו אוזניך מה שפיך אומר? וכן ראו את דברי הרמב"ם ביד החזקה הלכות עבודת כוכבים פרק א הלכה ג: " ... וכן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כיון שהכיר וידע, התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך..."

⁵⁸ ראו מדרש בראשית רבה פרשה לו ד: "והיה ראשית ממלכת בבל וארך ואכד וכלנה הרן ונציבין וקטוספין בארץ שנער למה נקדא שמה שנער אמר ריש לקיש ששם ננערו מתי דור המבול דבר אחר שנער שהיא מנערת מן המצוות בלא תרומה ובלא מעשרות ובלא שביעית דבר אחר שנער **שהם מתים בתשניק בלא נר ובלא מןחץ**" ⁵⁹ ראו שם, בהמשך המדרש: "נטלו ומסרו לנמרוד, אמר לו נמרוד: נשתחוה לאש. אמר לו אברהם: נשתחוה למים שמכבים את האש. אמר לו נמרוד: נשתחוה למים. אמר לו: נשתחוה לעץ שהוא טעון מים. אמר לו: נשתחוה לענן. אמר לו: נשתחוה לרוח שהוא מפזר את העננים. אמר לו: נשתחוה לרוח. אמר לו: נשתחוה לאדם הסובל את הרוח. אמר לו: דברים אתה מספר, אני איני משתחוה אלא לאור. הרי אני משליך בתוכו, ויבוא אלוה שאתה משתחוה לו ויצילך הימנו. [...] הוה תמן הרן קאים פליג (עמד מחולק בדעתו ולא ידע איך להכריע), אמר מה נפשך אם נצח אברהם אנא אמר מן דאברהם אנא, ואם נצח נמרוד אנא אמר דנמרוד אנא. כיון שירד אברהם לכבשן האש וניצול, אמרין ליה דמאן את? א"ל מן דאברהם אנא, נטלוהו והשליכוהו לאור ונחמרו בני מעיו, ויצא ומת על פני תרח אביו. ה"ד "וימת הרן על פני תרח".

וראו פירושו של הרמב"ם בבראשית על המילה "אור כשדים" – כבשן של כשדים וכן עץ יוסף על בראשית רבה פרשה לט א: "ראה בירה דולקת" מי שראה בנין יפה ומסודר מבין ומודה שיש אדון ובעל לבירה זו ואומן חכם בנה אותה אך **ראה שהבירה נשרפת באש אז חשב שאדונה ובעלה עזב אותה עד שאמר לו בעל הבירה אני הוא אדון הבירה ובעלה ובכוונה מאתי היא בוערת** כך העולם מעיד על עצמו שיש לו בורא מנהיג בחכמה ובחסד אך כשראה הבורא שהרשעים מפסידים העולם והאבדון **והכליון בוער כאש** ומזה נתבלבלה דעת אברהם עד שנגלה עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם ואדוניו ובכוונה נעשה כל הכליון והעונש"

⁶¹ ירושלמי מסכת ביכורים פרק א הלכה ד: "תני בשם רבי יהודה: גר עצמו מביא וקורא. מה טעם? "כי אב המון גוים נתתיך". לשעבר היית אב לארם, ועכשיו מיכן והילך אתה אב לכל הגוים. רבי יהושע בן לוי אמר: הלכה כר' יהודה." וכן ראו בבלי ברכות דף יג עמוד א: "אברם הוא אברהם" (דברי הימים א א כז) – בתחילה נעשה אב לארם, ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו".

⁶² ראו ההערה הקודמת על המשפט 'תאי הגזים של אותה תרבות'.

⁶³ רמב"ם על יא כח: "והנה תרח הוליד בניו הגדולים אברהם ונחור בעבר הנהר ארץ אבותיו, והלך לו עם אברהם בנו אל ארץ כשדים ושם נולד לו בנו הקטן הרן, ונשאר נחור בנו בעבר הנהר בעיר חרן, או שנולד בעיר ההיא או שנתישב בה מכותא. וזה טעם בארץ מולדתו באור כשדים, כי שם מולדתו של הרן לבדו". וגם בראשית כד י: "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וכל טוב אדניו בידו ויקם וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור".

⁶⁴ בראשית כז יז – לג.

⁶⁵ להרחבה בנושא, ראו **בהקלטה 'מהפכת הזהות העברית', מפגש ראשון**, שנמצאת באתר: "הייתה תקופה של הנבואה. אותה תקופה הסתיימה בחורבן בית ראשון. זה - פחות או יותר, סוף התקופה של העם העברי. מושג "יהודי" - לא היה קיים באותה תקופה. "יהודי" זה משהו אחר לגמרי, שאני רוצה להגדיר שוב, כדי שנבין במה מדובר: מושג "יהודי" יש לו - קודם כל, הגדרה סוציו-היסטורית: זה שבט יהודה, שהיא שלטה במלכות יהודה, ולכן השם של "יהודאי" או "יהודי" נאמר (בכמה נביאים אחרונים מוצאים אותו שם כבר) [המושג הזה] ניתן לאלו שהיו שייכים למלכות יהודה. אז מלכות יהודה - זה מושג של צמצום של עם ישראל: זה אובדן עשרת השבטים, סיום הנבואה. ואז מתחיל מתחילה התקופה או ... נאמר העידן של "גלות החל הזה" לפי מה שאומר הפסוק, שהזהות העברית - נעלמה. חוץ מיוצא מן הכלל, יחיד סגולה, שהמשיכו להיות מאותה זהות העברית (שעוד לא הגדרתי אותה) אצל היהודים. אבל היהודים היו צא... יורשים של העברים, נאמנים ל... דרך... לא רק דרך האמונה, [אלא גם] דרך התנהלות החיים שלהם - לאותה תקופה של העם העברי, דהיינו: ישראל בתקופת הנבואה. אז עברי היה עברי. נקודה. זה זהות מיוחדת בין העמים, לא אחת מהעמים, אלא בין העמים, בין האנושות, זה - מאברהם אבינו זה מתגלה, אבל זה... זה כבר קיים מ-עבר בן נח, מצאצאי נח, זה קיים כבר מאדם הראשון! ורבים רבים, עד שזה מתגלה אצל אברהם שנקרא: "אברהם העברי". אבל אנחנו מגלים - אברהם העברי דווקא בגלות באור כשדים. זה נושא אחר שאחר כך אני אחזור. כדי להבין את זה: עברי - היה רק עברי! למשל - יוסף הצדיק. שהוא היה "נער עברי" לפי ההגדרה של הפסוק, ולא בכדי. היה מצרי באופן - תרבות דאז. התרבות שלו, התרבות החיצונית - היתה מצרית. אבל - הזהות שלו היתה זהות עברית. היה - לא רק "היה קשור" - היה בעצם, מאותה זהות של הזהות ההיא. אבל יהודי? חוץ - שוב: מכמה מקרים של יחיד סגולה, יהודי זה לא זהות פשוטה! זה זהות צמודה לזהות חיצונית לגמרי, וזה לגמרי. אין דבר כזה: "יהודי, נקודה". יש רק: "יהודי-פרסי", "יהודי-תימני", "יהודי-אירופאי" - ככה או ככה. אני לא מוצא בשום היסטוריה שלנו, הטיפוס הזה: "היהודי" אלא... **קהל**: רק במגילת אסתר. **מניטו**: כן. **קהל**: אז [יהודי] פרסי שם. **מניטו**: זה... כן. זה כבר יהודי פרסי. כן. במקרא - המושג "יהודי" זה "יהודאי" דהיינו - שייך למלכות יהודה. זה מובן מה שאני אומר, כן? ולפי דעתי, התלמידי חכמים, בתקופה של היהדות - 2000 שנה - התלמידי חכמים היו שייכים קצת יותר

לזהות העברית. אבל יהודי פשוט היה איזה מין יצור כזה, אני לא רוצה לומר "מוזר", מוזר זה... זה ברור שזה היה מוזר, כן? שהוא מצד אחד - עברי, מצד שני - גוי! יש איזה מין... ככה - סימביוזה, כן? וכן ראו בשיעוריו של מניטו על [נר מצווה למחר"ל, שיעור ראשון](#): "אז אני חוזר לעניין של... ההסבר הוא ככה: למה יש רק כישלון דרך הגויים? בחיפוש של האיחוד של המין האנושי שנאבד בבבל? מכיוון שכל גוי הוא רק חלק מהזהות האנושית. והוא לא יכול להיות, במציאות, הוא לא יכול להיות אדם אוניברסאלי. כל גוי יש לו תעודת זהות מיוחדת: "מין". ואתם יודעים את העמקות שיש במילה "מין" בעברית: זה מין בן אדם. אז מיד זה מין פשוטו כמשמעו. זה לא "בן אדם", זה "מין בן אדם". למשל - צרפתי - זה צרפתי! גרמני - זה גרמני. גרמני לא יכול להיות צרפתי, צרפתי לא יכול להיות גרמני. בא יהודי ואותו בן אדם שנקרא יהודי יכול להיות גם צרפתי גם גרמני גם בריטי גם - כל מה שאתם רוצים. ולכן זה בן אדם מסוג אחר לגמרי! הוא נשאר יהודי והוא יכול באותם החיים, "בחיים אחד", כך אומרים? להיות גם צרפתי, גם בריטי, גם קוסמופוליטי... זה יהודי. ולכן צריך לתפוס את זה: "זרע ישראל" זה אנושות מתוך האנושות. זה לא אחד מהגויים. וההוכחה, וזה נראה קצת פרדוקסאלי, ההוכחה זה דווקא הגלות. בגלות הוכחנו שעם ישראל יכול להיות כל "מין בן אדם" ולהישאר ישראל. זה קשה, להישאר ישראל זה בעיה, אבל זה בעיה של הסוכנות... זה בעיה של מחלקת ההסברה... אבל אנחנו יודעים סופסוף שישאל זה ישראל, והגויים מרגישים בזה, ברוך ה' לא מבינים מה קורה פה. אם היו מבינים - אוי ואבוי. היו ממש... כשמתחילים להבין - אז זה שנאה חריפה כפולה. פחד. איזה מין בן אדם זה? בן אדם שיכול להיות בן אדם? מאיפה זה נובע? זה האסטרטגיה השנייה של ההשגחה: כי דרך הגויים זה כישלון. ואני חוזר על ההסבר: כי החלום של איחוד העולם - הם יכולים לתפוס דרך השכל, דרך אפילו הנפש שלהם. חסידי אומות העולם חולמים ברצינות אותו חלום להחזיר את איחוד העולם אחרי כשלונו של בבל. זה נקרא אצלם "אוניברסאליות" כן? אבל במציאות, מבחינה קיומית, "אקסיסטנציאלית" בלועזית, הם טיפוס מיוחד של אנוש זה ולא אחר. ולכן מיד החלום שלהם נהפך, למה שהם קוראים - "אימפריאליזם". מה ההבדל בין "אוניברסאליות" ו"אימפריאליזם"? נאמר: מה ההבדל? "אוניברסאליות" זה החזרתה - מה שאומר הפסוק: "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" - כל אחד יש לו הדיבור שלו "דברים אחדים", אבל שפה אחת לכולם. איחוד עם אל"ף לכולם וייחוד עם יו"ד לכל אחד. זה המשיחיות.

אבל דרך הגויים זה בלתי אפשרי. למה? מכיוון שכל אומה ואומה - יש לה הזהות המיוחדת שלה והיא לא יכולה אחרת! מנסה לכפות את זה על שאר האומות, וזה הנקרא "אימפריזם" ("אימפריאל" בלטינית). זה מובן? ולכן זה כישלון מתמיד. אע"פ שהחלום הוא אמיתי. למשל תקחו את המהפיכה הצרפתית: החלום של המהפיכה הצרפתית היה אמיתי! וכשיש ליהודים פיתוי בזה - אפשר להבין, אפשר לזהות: "נו, זה המשיחיות". אבל זה טעות, זה כישלון. מיד כמה שנים אח"כ זה האימפריה הצרפתית, נפוליאון. וזה לא במקרה. ואם ניקח את המהפיכה הרוסית - זה אותו דבר! כן? החלום היה חלום, וגזל כמה יהודים בחלומם כן? היהודים הרגישו - "זה מה שאנחנו מחכים". אולי הפעם זה יצליח. ומכיוון שאין לנו זיכרון שאין הצלחה - כל פעם זה כישלון. כל פעם, אנחנו - "הפעם זה יצליח" כן? ולכן היהודים קמו ועזרו למהפיכה. לא, אני לא רוצה לומר שהם עשו את זה. יתכן שהם עשו את זה, ולא דווקא הרוסים כן? אבל הרוסים עזרו להם... אבל נאמר שהם עזרו לגויים, יתכן, אפשר לומר את זה ככה, לא צריך להגזים. אבל מיד - זה כישלון. והסימן של הכישלון זה - כי הקרבן הראשון זה היהודי עצמו! אין מקום במלכויות ליהודים. במלכויות יש מקום לכל זהות אנושית חוץ מהזהות היהודית. יש תחרות מתמדת. תפסתם את זה? סופסוף זה פשוט להבין את זה.

⁶⁶ ספרי על ספר דברים, פרק לד, פרשת וזאת הברכה, פסוק י: "ולא קם נביא בישראל כמשה - אבל באומות קם. ואיזה? זה בלעם בן בעור! אלא יש הפרש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם: משה לא היה יודע מי מדבר עמו, ובלעם היה יודע מי מדבר עמו, שנא' נאם שומע אמרי אל ויודע דעת עליון; משה לא היה יודע מי מדבר עמו עד שנדבר עמו, ובלעם היה יודע אימתי היה מדבר שנא' ויודע דעת עליון; משה לא היה מדבר עמו עד שהוא עומד, שני' ואתה פה עמוד עמדי, ובלעם היה מדב' עמו כשהוא נופל, שני' מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים. משל למה הדבר דומה? לטבחיו של מלך, ויודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שולחנו"

⁶⁷ מסכת סנהדרין, דף קה. להרחבה נוספת על הדמות של בלעם במשנת מניטו, ראו [בספר 'סוד מדרש התולדות'](#) [כרך 5, בפרק אברהם ובלעם](#), ובפרק [משה ובלעם](#).